

Πτυχιακή Εργασία

“Τζαμιά στο νομό Ροδόπης-Συσχετισμοί με ναούς ορθόδοξης
θρησκείας, συμβολισμοί, τυπολογία, αρχιτεκτονική διαμόρφωση-
Τελετουργία-Κατασκευαστικές λεπτομέρειες-Νέες Χρήσεις-
Χωροθέτηση”

Ευαγγελία Ίτσα

Εισήγηση-Επίβλεψη: Γιώργος Κ. Βαρελίδης

Δρ. Αρχιτέκτων Μηχ. Πολεοδόμος Ε.Μ.Π.

Επιστημονικός συνεργάτης Τ.Ε.Ι. Πειραιά

Πόπη Π. Θεοδαρακάκου-Βαρελίδου

Δρ. Αρχιτέκτων Μηχανικός Ε.Μ.Π.

Καθηγήτρια Τ.Ε.Ι. Πειραιά

ΜΕ .7
σχέδια

Αθήνα Οκτώβριος 2004

Περιεχόμενα

Κεφάλαιο 1ο "Μεθοδολογία εκπόνησης της πτυχιακής εργασίας".....	1
Κεφάλαιο 2ο "Μουσουλμανική θρησκεία".....	4
2.1. Χρονολογικός πίνακας των κυριότερων γεγονότων της ζωής του Μωάμεθ.....	5
2.2. Τα δόγματα της μουσουλμανικής θρησκείας-Τελετουργία.....	6
Κεφάλαιο 3ο "Μουσουλμανική αρχιτεκτονική-Εννοιολογία τζαμιού".....	8
3.1. Μετά το 600 μ.Χ.....	9
3.2. Στην Αφρική.....	10
3.3. Στην Τυνησία-Ισπανία.....	12
3.4. Στην Περσία.....	12
3.5. Στην Ινδία.....	14
3.6. Στην Τουρκία.....	14
3.6.1. Νέα τυπολογία.....	16
3.7. Στα Βαλκάνια-Ελλάδα.....	18
Κεφάλαιο 4ο "Τζαμιά στο νομό Ροδόπης".....	19
4.1. Στην Κομοτηνή.....	20
4.1.1. Εσκή τζαμί.....	20
4.1.2. Γενί τζαμί.....	25
4.1.3. Υπόλοιπα τζαμιά.....	27
4.2. Στον Ήφαιστο.....	27
4.3. Στο Κικίδιο.....	29
4.4. Στον Κάρδαμο.....	30
4.5. Στη Σαρακηνή.....	31
Κεφάλαιο 5ο "Συσχετισμοί τζαμιών με ναούς της ορθόδοξης θρησκείας-Συμβολισμοί Παρατηρήσεις".....	32
Κεφάλαιο 6ο "Αρχιτεκτονική μελέτη τζαμιού στον οικισμό Πελεκητής".....	34
Βιβλιογραφικές σημειώσεις	35

Μεθοδολογία εκπόνησης της πτυχιακής εργασίας

Εύρεση των αρχιτεκτονικών σχεδίων των τζαμιών (σχέδια του αρχιτέκτονα Σωτηρίου Ράντου), με την βοήθεια του πολιτικού μηχανικού Ιωάννη Σιδερά, από την πολεοδομία της Κομοτηνής. Ξενάγηση με την βοήθεια του κ. Σιδερά στα παλαιότερα τζαμιά τα οποία βρίσκονται στην οροσειρά της Ροδόπης σε υψόμετρο τουλάχιστον 800 μέτρων.

Επίσκεψη στην τοπική βιβλιοθήκη Κομοτηνής, στην βιβλιοθήκη του ΤΕΕ Αθηνών και των γραφείων της τοπικής εφημερίδας, "Χρόνος" για την εύρεση της απαραίτητης βιβλιογραφίας. Στη συνέχεια με την άδεια του Μουφτή πραγματοποιήθηκε η απαιτούμενη φωτογράφιση για την εικονογράφηση της πτυχιακής εργασίας. Τέλος απαραίτητη θεωρήθηκε η επίσκεψη στα χωριά: Ήφαιστος, Κικίδιο, Κάρδαμο και Σαρακηνή για την φωτογράφιση των υπολοίπων τζαμιών.

2.1. Χρονολογικός πίνακας των κυριότερων γεγονότων της ζωής του Μωάμεθ.

- 570μ.Χ. Γέννηση του Μωάμεθ (ο πατέρας του είχε πεθάνει λίγους μήνες πριν)
- 576 μ.Χ. Θάνατος της μητέρας του Ανίμα
- 595 μ.Χ. Γάμος με την Χαντίζα
- 610 μ.Χ. Αρχή της Κλήσης
- 615 μ.Χ. Φυγή των οπαδών του στην Αιθιοπία
- 619 μ.Χ. Θάνατος της Χαντίζα
- 620 μ.Χ. Το φημισμένο 'Νυχτερινό Ταξίδι' του Μωάμεθ από την Μέκκα στην Ιερουσαλήμ και από εκεί στον έβδομο ουρανό
- 622 μ.Χ. Η Εγείρα (φυγή ή μετανάστευση) του Μωάμεθ και των οπαδών του στην Μεδίνα και η αρχή της Μουσουλμανικής Εποχής
- 624 μ.Χ. Η μάχη του Μπάντρ: οι Κιουράις νικήθηκαν από τους Μουσουλμάνους
- 625μ.Χ. Η μάχη του Ουχούντ:οι Μουσουλμάνοι νικήθηκαν
- 626 μ.Χ. Η Ιουδαϊκή φυλή Αλ-Ναντίρ συντρίφθηκε και εκδιώχθηκε
- 627μ.Χ. Ο πόλεμος της Τάφρου -εκστρατεία των Μεκκανών κατά των Μουσουλμάνων στην Μεδίνα. Οι επιδρομείς εκδιώχθηκαν
- 627 μ.Χ. Η Ιουδαϊκή φυλή Κιουράγια δέχθηκε την επίθεση του Μωάμεθ, περίπου 800 άντρες αποκεφαλίστηκαν (μόνο ένας Ιουδαίος αποκήρυξε την θρησκεία του για να σώσει τη ζωή του) και όλες οι γυναίκες και τα παιδιά πουλήθηκαν ως σκλάβοι
- 628 μ.Χ. Η συνθήκη του Χουνταμπί: για ανακωχή με τους Κιουράις
- 629 μ.Χ. Ο Μωάμεθ στέλνει γράμματα και αγγελιοφόρους στους βασιλείς της Περσίας, της Υεμένης και της Αιθιοπίας και τον Αυτοκράτορα Ηράκλειο προσκαλώντας τους να αποδεχθούν την Ισλαμική θρησκεία
- 630 μ.Χ. Η Ανακωχή διακόπτεται από τους Κιουράις. Η Μέκκα καταλαμβάνει από τον Μωάμεθ - ολόκληρος ο πληθυσμός προσηλυτίζεται και η Κάσμπτα καθιερώνεται σαν το θρησκευτικό κέντρο του Ισλαμισμού
- 631 μ.Χ. "Η χρονιά των Πρεσβειών" -η ισλαμική θρησκεία γίνεται αποδεκτή από τις αραβικές φυλές
- 632 μ.Χ. Αποχαιρετιστήριο προσκύνημα του Μωάμεθ στην Μέκκα
- 632 μ.Χ. 8 Ιουνίου, θάνατος του Μωάμεθ, τρεις μήνες μετά την επιστροφή του στην Μεδίνα ¹

2.2 Τα δόγματα της μουσουλμανικής θρησκείας-Τελετουργία

Το "Ισλάμ" θεωρείται από τους Μουσουλμάνους θρησκεία η οποία αποκαλύφθηκε από τον Θεό στον Μωάμεθ και εκείνος με την σειρά του την μετέδωσε στους ανθρώπους για αυτόν τον λόγο θεωρείται και ο τελευταίος σε σειρά προφήτης.

Μεταξύ των προφητών και πριν του Μωάμεθ εξέχουσα θέση κατέχει και ο Μωυσής (Μούσα) και ο Ιησούς (Ισά). Τα δόγματα της Ισλαμικής θρησκείας και η λατρεία της περιέχονται:

1) Στην "Βίβλο του Θεού", το Κοράνιο (Κουράν) το οποίο πιστεύουν ότι δόθηκε από τον υψηλότερο άγγελο του ουρανού στον κατώτερο άγγελο του ουρανού, τον Γαβριήλ ώστε αυτός με την σειρά του να το δώσει (σύμφωνα με προσταγές των Τούρκων και άλλων "Δζεμπραίλ") στον Μωάμεθ.

2) Στην "σούννα" δηλαδή την συλλογή των "παραδόσεων" ("χαδίζ" ή "χαδίθ"), η οποία περιέχει ρητά του Μωάμεθ που αφηγούνται τον τρόπο του βίου του.

3) Στην κατά αναλογία ("κιγιάς") προς το Κοράνιο και την "σούννα" εφαρμογή των διαφόρων δοξασιών και τύπων.

4) Στην γενική συγκατάθεση όλων των πιστών ("ιτζμά").

Η λατρεία της θρησκείας του Ισλάμ τελείται ως εξής:

A) με την απαγγελία του συμβόλου της μουσουλμανικής πίστεως το οποίο περιέχεται στις λέξεις "λα ίλαχα ίλλα-λλαχου, Μωχ'μμετ ρεσούλ άλλαχι" που σημαίνει "δεν υπάρχει Θεός εγώ είμαι ο Θεός (Αλλάχ), ο Μωάμεθ είναι ο προφήτης του Θεού".

Είναι απαραίτητο αυτές οι λέξεις να απαγγελθούν από τον πιστό τουλάχιστον μία φορά κατά την διάρκεια της ζωής του με πλήρη κατανόηση της έννοιας τους, μεγαλοφώνως, ορθώς και με πίστη και ολόψυχα και να πρεσβεύονται πάντοτε χωρίς δισταγμό μέχρι και τον θάνατο.

B) με την ορισμένη προσευχή που επιβάλλεται από το Κοράνι. Πέντε φορές την ημέρα ανοίγει το τζαμί, αρχίζοντας από τα χαράματα πριν την ανατολή του ήλιου, το μεσημέρι στις 1:30, το απόγευμα στην δύση του ηλίου και την νύχτα όπου καλούνται όλοι να αφήσουν κάθε δραστηριότητα και να πάνε για προσευχή καθήμενοι στα γόνατα.

Γ) με την νηστεία κατά τον ιερό μήνα του Ραμαζανιού (Ραμαζάν), ο οποίος προηγείται της γιορτής του Μπαιραμιού (Μπαιράμ) και κατά τον οποίο αποκαλυφθεί το Κοράνι. Οι πιστοί νηστεύουν με απόλυτη αποχή από κάθε είδους τροφή ακόμη και από το νερό, καθώς και το κάπνισμα.

Δ) με την ελεημοσύνη

Ε) με την επίσκεψη και το προσκύνημα στο ιερό της Μέκκας (Χάτζιτζ), στο οποίο ο καλός μουσουλμάνος οφείλει να πάει μία φορά τουλάχιστον μέχρι το τέλος της ζωής του.

Το Ισλάμ είναι η τελευταία θρησκεία των παγκοσμίων λεγομένων θρησκειών ορισμένες από τις οποίες πρεσβεύονται από τους κατοίκους της Αραβίας κατά την εποχή του Μωάμεθ. Δεν φαίνεται να υπάρχει καμία αμφιβολία ότι μερικά από τα δόγματα της νέας θρησκείας παρέλαβε ο Μωάμεθ από αυτά τα θρησκευόμενα. Αυτά ήταν η ειδωλολατρία, ο Χριστιανισμός, ο Ιουδαϊσμός, και ο Ζωροαστρισμός.²

3.1. Μετά το 600 μ.Χ.

Τζαμί. Λέξη αραβική από την ρίζα τζάμα: συναθροίζεστε, σημαίνει κυρίως ο τόπος συναθροίσεως προς προσευχή από τους μουσουλμάνους, τέμενος.

Δεν υπάρχει καθορισμένος τύπος τζαμιού, διαφέρουν μεταξύ τους και κατά τους ρυθμούς ,το μέγεθος κ.τ.λ. Κοινό γνώρισμα σε όλα είναι η τετράγωνη κεντρική αίθουσα όπου οι πιστοί παρατάσσονται σε σειρά προς προσευχή με το μέτωπο προς την Μέκκα, για αυτό και η είσοδος του τζαμιού βρίσκεται στην αντίθετη της διεύθυνσεως αυτής. Προς την διεύθυνση της ιεράς πόλεως τοποθετείται το "μιχράμπ" είδος ιερού όπου σε μια έδρα ονομαζόμενης "μιμπάρ" στέκεται ο ιμάμης.

Δεν υπάρχουν εικόνες ή αγάλματα στο εσωτερικό του τζαμιού απαγορεύονται από την μουσουλμανική θρησκεία και μόνο στους τοίχους αναγράφονται ρητά του Κορανίου. Το δάπεδο είναι επενδεδυμένο με χαλιά .Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των τζαμιών είναι οι μιναρέδες. ⁴

Ο όρος "μουσουλμανική" αρχιτεκτονική αντικατέστησε τον όρο "σαρακηνή" που χρησιμοποιούνταν παλιότερα (δηλαδή αραβική του μεσαίωνα) διότι εκτείνεται σε πεδίο πολύ ευρύτερο, υπερβαίνει τα όρια της μεσαιωνικής αραβικής τέχνης. Τα κυριότερα χαρακτηριστικά της μουσουλμανικής αρχιτεκτονικής τα όριζε η μωαμεθανική θρησκεία η οποία καθόριζε το σχέδιο και της λεπτομέρειες των τζαμιών. Ο όρος "σαρακηνή" δεν είναι δυνατόν να εφαρμοσθεί στην Ισπανία, την Περσία και την Τουρκία.

Φαίνεται ότι οι πρώτοι ευκτήριοι οίκοι (τζαμιά, τεμένη) της Μέκκας και της Μεδίνας ήταν απλούστερης μορφής. Στο Κοράνιο δεν αναφέρονται σχετικές οδηγίες και βέβαια είναι φυσικό ότι αν η μουσουλμανική θρησκεία είχε περιοριστεί σε αυτές τις δύο πόλεις δεν θα είχαν ανεγερθεί θρησκευτικά κτίρια. Στην Αίγυπτο και την Συρία οι πρώτες χώρες που κατέκτησαν οι Μωαμεθανοί αρέστηκαν στο να μετατρέπουν τους χριστιανικούς ναούς και άλλα κτίρια σε τζαμιά. Αργότερα άρχισαν να ανεγείρουν τους δικούς τους ευκτήριους οίκους. Πρώτος όρος για την οικοδόμηση τους όπως προαναφέρθηκε ήταν ότι έπρεπε να είναι στραμμένοι προς τον "κυμπλέ" δηλαδή την Μέκκα ,προς τον οποίο έπρεπε να στρέφονται οι μουσουλμάνοι κατά τις ορισμένες τέσσερις ή πέντε προσευχές της ημέρας. Το πρώτο τέμενος ανεγέρθηκε από τον χαλίφη Ομάρ στα Ιεροσόλυμα το οποίο δεν σώζεται πλέον αλλά το τζαμί που κτίσθηκε στο Κάιρο το 643 από τον στρατηγό Άμπρ, ο οποίος κατέκτησε την Αίγυπτο χρησιμοποιήθηκε ως πρότυπο για πολλά άλλα μεταγενέστερα.

Τα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν για τα πρώτα τζαμιά προέρχονταν από αρχαία αιγυπτιακά, ρωμαϊκά και βυζαντινά κτίρια, βέβαια τα τροποποιούσαν ώστε να μοιάζουν διαφορετικά. Από τα αρχαία κτήρια χρησιμοποιούσαν κίονες οι οποίοι δεν είχαν το απαιτούμενο ύψος και για αυτό τοποθετούσαν πάνω από τα κιονόκρανά τους κυβικά μάρμαρα που υποστήριζαν σειρά αψίδων στραμμένων προς την Μέκκα.

Κάτω από αυτούς τοποθετούσαν ξύλινους κύβους. Τέτοιοι ξύλινοι όγκοι χρησιμοποιήθηκαν και στο διάσημο τέμενος Αλ Άκσα που κτίσθηκε από τον Αβδ ελ Μαλίκ Ίμπν Μαρουάν, πέμπτου χαλίφου της δυναστείας των Ομειάδων(685-706) και στο "Κουμπέτ ες Σάχρα" ("Τρούλος του Βράχου"). Και τα δύο αυτά τεμένη ανεγήρθηκαν στα Ιεροσόλυμα, το πρώτο μάλιστα από Βυζαντινούς αρχιτέκτονες, με υλικά, κυρίως κίονες από τον ναό της Παρθένου Μαρίας που βρισκόταν στο όρος της Σιών κτίσθηκε από τον Ιουστινιανό και καταστράφηκε από τον Χοσρόη, βασιλιά της Περσίας, θεωρούνται υποδείγματα του ρυθμού της εποχής εκείνης.

Αυτό όμως δεν συνεχίστηκε στην αραβική αρχιτεκτονική. Ήδη το 879 κτίστηκε στο Κάιρο το τέμενος του Τουλούν με ρυθμό κάπως πρωτότυπο. Οι ασίδες αντί να στρέφονται κατά ορθή γωνία προς τον τοίχο τον στραμμένο προς την Μέκκα, τοποθετούνται παράλληλα προς αυτόν. Το τέμενος αυτό χρησίμευσε ως πρότυπο για άλλα σε διάφορες χώρες εκτός της Βόρειας Αφρικής και της Ισπανίας όπου προτιμούνταν οι πεταλοειδής ασίδες. Σε αυτά τα τεμένη απαγορευόταν από το Κοράνι κάθε απεικόνιση ανθρώπινης μορφής ακόμη και φυσικών αντικειμένων, φύλλα, φυτά, ζώα και πτηνά. Εξαιρέση αποτελούν οι επί των πυλών του Καΐρου και της Ιερουσαλήμ και της αυλής της Αλχάμπρας λέοντες. Και όμως παρά τους περιορισμούς αυτούς βλέπει κανείς στο τζαμί του Τουλούν ωραιότατες διακοσμήσεις οι οποίες τονίζουν ακόμη περισσότερο τις ωραίες αραβικές επιγραφές από χωρία του Κορανίου, με γράμματα ανάγλυφα. Επειδή ο αρχιτέκτονας του τεμένους αυτού ήταν Κόπτης, δηλαδή χριστιανός, είναι πιθανόν ότι αυτή η εξέλιξη της αραβικής τέχνης οφείλεται "εις Κόπτας". Σπουδαία μνημεία της μουσουλμανικής αρχιτεκτονικής υπάρχουν και στην Συρία κυρίως στην πρωτεύουσα της, την Δαμασκό. Εκεί το μέγα τζαμί κατέχει την θέση παλαιού χριστιανικού ναού του Αγίου Ιωάννη του Βαπτιστή, τον οποίον αρχικώς τον χρησιμοποιούσαν από κοινού για τις θρησκευτικές τους ανάγκες και οι χριστιανοί και οι μουσουλμάνοι. Το 705 όμως ο χαλίφης αλ-Ουάλιδ κατέλαβε ολόκληρη την εκκλησία αυτή και την οποία ανοικοδόμησε, διατηρώντας όμως τον νότιο τοίχο του οποίου τμήματα ανήκουν σε αρχαίο ρωμαϊκό ναό, διότι κατά τύχη ήταν στραμμένος προς την Μέκκα. Γενικά οι διάφοροι μιναρέδες (δηλαδή οι πύργοι από τους κυκλικούς εξώστες των οποίων οι χοτζάδες καλούν τους πιστούς σε προσευχή στα Ιεροσόλυμα και την Δαμασκό ακολουθούν τους τύπους που διαμορφώθηκαν στην Αίγυπτο.⁵

3.2. Στην Αφρική

Στη βόρεια Αφρική η αρχιτεκτονική του Maghreb έχει και την εποχή αυτή πολύ αξιολογικά μνημεία. Τα δύο μεγάλα κράτη, που οργανώνονται στην Β.Αφρική τον 11ο και τον 12ο αιώνα, αναπτύσσουν τον ισπανομαυριτανικό πολιτισμό και αντιστοίχως δημιουργούν μεγάλα κέντρα, όπως το Μαρακές και το Ραμπάτ. Τον 13ο αιώνα το κράτος διασπάται σε τέσσερα μικρότερα και αναδεικνύονται οι Merinides, στην περιοχή του Μαρόκου.

Μεγάλα και σημαντικά αρχιτεκτονικά έργα, σημειώνουμε το μεγάλο τέμενος του Tlemsen (1802), το τζαμί του Hassan στο Rabat, το τέμενος της Qasba της Τύνιδος καθώς και πλήθος από φρούρια και οχυρώσεις σε μεγάλη έκταση.

Το αραβικό κράτος της Αιγύπτου που διατηρεί αυτοτέλεια διαρκώς το κυβερνούν διάφορες δυναστείες: οι Φατιμίδες (969-1171), οι Αγιουπίδες (1171-1250), οι Μαμελούκοι (1250-1517) και αργότερα οι Τούρκοι μέχρι τις αρχές του 19ου αιώνα. Σε όλες αυτές τις περιόδους η Αίγυπτος διατηρούσε πολιτισμό αξιόλογο στον οποίο ανήκουν και έργα σημαντικά αρχιτεκτονικής.

Έτσι από την εποχή των Φατιμιδών σημειώνονται τα τεμένη El-Azhar, El-Hakim και El-akmar που διατηρούν τον παλιό τύπο των παραλλήλων κλιτών τα οποία χωρίζονται από τοξοστοιχίες και φέρουν ξύλινες στέγες. Από την ίδια εποχή αρχίζουν να κτίζονται στην Αίγυπτο μαυσωλεία με μεγάλο τρούλο. Αργότερα ξεχωρίζει το τέμενος του Χασάν στο Κάιρο (1356) που διαφέρει ουσιαστικά ως προς τον τύπο. Τέσσερις γιγαντιαίοι ελαφρά οξυκόρυφοι θόλοι καλύπτουν χώρους που ανοίγονται σε μεγάλη τετράγωνη υπαίθρια αυλή και αποτελούν τον χώρο της προσευχής. Στο βάθος υψώνεται πελώριο το μαυσωλείο του σουλτάνου Χασάν, στεγαζόμενο με τρούλο που εδράζεται σε λοφία με σταλακτίτες. Το τέμενος εξωτερικά έχει μορφή φρουριακή. Οι αναλογίες των χώρων, οι αντιθέσεις του φωτισμού μεταξύ τους και η λαμπρή αίσθηση των επιφανειών, που εν μέρει σκεπαζόταν με έγχρωμα μάρμαρα, κάνουν το μνημείο ένα από τα ωραιότερα παραδείγματα της ισλαμικής αρχιτεκτονικής.

Το τέμενος του σουλτάνου Barkook, στο Κάιρο (1356) επίσης διακρίνεται για τους κομψούς τρούλους του που δεσπόζουν στις όψεις του με σχήμα ελαφρά οξυκόρυφο. Το μικρότερο μαυσωλείο του Καϊτ Μπέη (1472), στη νεκρόπολη του Καϊρού, έχει πολυτελή εσωτερική και εξωτερική εμφάνιση και με τις έγχρωμες διακοσμήσεις του ασφαλώς έχει σχέση με τις περσικές επιδράσεις. Γενικά η φανερό κομψότητα και οι ραδινές αναλογίες των μνημείων αυτών είναι κάτι νέο στην αραβική αρχιτεκτονική της Αιγύπτου. Οι μιναρέδες των τζαμιών της εποχής αυτή κτίζονται σε ένα τύπο που είναι καθαρά αιγυπτιακός και διαφοροποιείται από τους παλιούς τετράγωνους πύργους. Έχουν κορμό οκταγωνικό, πολύ ραδινό, μπαλκόνια στηριζόμενα σε σταλακτίτες και κορυφώνονται σε τρούλο.⁶

3.3. Στην Τυνησία-Ισπανία

Άλλο διάσημο τέμενος βρίσκεται στην τυνησιακή πόλη Καιρουάν κτισμένη το 675. Οι κίονες του ελήφθησαν από αρχαίους ναούς. Απομίμηση αυτού είναι το εν Κορδοούη της Ισπανίας τζαμί το οποίο έκτισε ο ηγεμόνας Αβδαρραχμάν το 786 με 789. Το μικρό τέμενος Bib al Mardum ή San Cristo de la Luz στο Τολέδο του ανάγεται στο έτος 1000. Ήταν κτισμένο με τούβλα, το μικρό αυτό τζαμί είναι περισσότερο γνωστό για την θολοδομία του.

Το μεγάλο τζαμί της Σεβίλλης δεν σώζεται πια γιατί στη θέση του έκτισαν αργότερα την μεγάλη μητρόπολη. Είχε σχέδιο παρεμφερές με του τζαμιού της Κόρδοβας, με δεκαεπτά κλίτη. Το μόνο που σώζεται είναι ο μιναρές που είναι γνωστός με το όνομα la Giralda. Κτίσθηκε το έτος 1159, αλλά τον 16ο αιώνα μετατραπεί σε κωδωνοστάσιο με την προσθήκη ενός κορυφώματος άσχετου προς το αρχικό στυλ του μνημείου. Η Giralda θεωρείται σαν ένας από τους ωραιότερους πύργους του κόσμου και φαίνεται ότι μιμείται άλλους μιναρέδες του Μαρόκου και της Τύνιδας. Έχει τετράγωνη κάτοψη και ένα συνεχές κεκλιμένο επίπεδο ανόδου στο εσωτερικό. Διάτρητα κοσμήματα, που διατηρούνται με αυστηρότητα σε ένα ενιαίο επίπεδο και μικρά παράθυρα κοσμούν τις πλευρές του πύργου, του οποίου υλικό κατασκευής είναι τα τούβλα.⁷

3.4. Στην Περσία

Η περσική αρχιτεκτονική της μουσουλμανικής περιόδου παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον αφ' ενός για τα αξιόλογα μνημεία που μας έχει αφήσει, αφ' ετέρου για την επίδραση της στον υπόλοιπο μουσουλμανικό κόσμο. Η αρχιτεκτονική της Περσίας μετά του Αββασίδες, επεκτείνεται σε μια αρκετά μεγάλη περιοχή από την Κασπία μέχρι τον Περσικό κόλπο. Μεγάλα κέντρα είναι η Ταυρίς, το Ισπαχάν, το Waramin, το Μεσχέδ, η Σαμαρκάνδη. Τα σπουδαιότερα μνημεία είναι τζαμιά, μεντρεσέδες, μαουσουλεία και τάφοι, ανάκτορα κ.τ.λ.

Η περσική μουσουλμανική αρχιτεκτονική έχει επηρεασθεί από την παλαιότερη σασσανιδική. Το βασικό υλικό δομής είναι τα τούβλα και παίζουν σημαντικό ρόλο τόσο στην μορφολογία όσο και στις κατασκευές, ιδιαίτερα στην θολοδομία. Η ευτέλεια όμως του υλικού έχει γίνει η αιτία της καταστροφής του μεγαλύτερου αριθμού μνημείων, των παλαιότερων περιόδων τουλάχιστον. Στην Περσία ο καθαυτό μουσουλμανικός ρυθμός χρονολογείται από τον 13ο αιώνα. Τα πρώτα τεμένη της Περσίας διατηρούν τον παλιό τύπο που είναι γνωστός από την εποχή των Αββασιδών (τζαμί Nayin, 960). Το μέγα τέμενος της πόλεως, Ισπαχάν θεωρείται ως σπουδαίο μνημείο της μουσουλμανικής αρχιτεκτονικής. Σε μία πρώτη φάση (1030), δείχνει τις τάσεις διαφοροποίησεως με την διαμόρφωση μίας μεγάλης αυλής στο μέσον του κτηρίου που το χωρίζει σε δύο μεγάλες αίθουσες. Εξέλιξη του τύπου αποτελούν οι προσθήκες του 1070.

Μπροστά από το μιχράμπ δημιουργείται μία αίθουσα τετράγωνη στεγαζόμενη με τρούλο που μιμείται παλιούς σασσανιδικούς ναούς του πυρός και ήταν αφιερωμένοι στον σουλτάνο. Πρόοδο του τύπου δείχνει επίσης η δημιουργία τριών iwān, δηλαδή θολωτών εσοχών, που πλαισιώνουν την τετράπλευρη αυλή και της δίνουν σχήμα σχεδόν σταυρωειδές. Ο εξελιγμένος αυτός τύπος τεμένους θα έχει μεγάλη επίδραση στα μεταγενέστερα παραδείγματα. Το τζαμί του Ισπαχαν κάηκε τον 12ο αιώνα και ξαναχτίστηκε αργότερα (1585). Τα παλαιότερα μαουσολεία έχουν σχήμα τετράγωνο, με τέσσερα μικρά ανοίγματα στις πλευρές και μεγάλο τρούλο. Είναι ένας τύπος που αργότερα καθιερώνεται (turben, qoubba). Οι μιναρέδες εγκαταλείπουν του παλιούς τύπους, με ορθογώνια κάτοψη ή ελικοειδή άνοδο, και γίνονται πύργοι πανύψηλοι και ραδινοί με μπαλκόνι στα ? του ύψους τους (τέμενος του Αλή στο Ισπαχάν). Κατά την πρώτη περίοδο (των Σελτζουκιδών) η διακόσμηση γίνεται κυρίως με την διάταξη των τούβλων. Διάφορα μοτίβα μπορούσαν να σχηματίζονται στις τοιχοποιίες με τούβλα εισερχόμενα ή εξερχόμενα ή ακόμη και με χρωματιστό κονίαμα στους αρμούς. Συνηθίζονται τα χαρακτηριστικά οξυκόρυφα τόξα και τα γύψινα επιχρίσματα με τα διάτρητα κοσμήματα.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό μνημείο της 2ης περιόδου των Μογγόλων είναι το γαλάζιο τζαμί της Ταυρίδος (Τεμπρίζ) που έκτισε ο ηγεμόνας Γαζάν Χάν το 1294 το οποίο έχει σχέδιο βυζαντινού ναού με τρούλο. Στην τελική του μορφή (1468), η κάτοψη του διαφοροποιημένη από προηγούμενα τεμένη. Είχε μία μεγάλη τετράγωνη αίθουσα η οποία καλύπτεται με ένα μεγάλο τρούλο και πλαισιώνεται από τρεις στοές που στεγάζονται με θόλους. Τα άκρα της προσόψεως του ορίζονται από δύο μιναρέδες. Πρόκειται για την εξέλιξη του τύπου του Ισπαχάν όπου ο κεντρικός χώρος παίρνει την θέση της παλιάς κεντρικής αυλής και τα πλάγια ανοίγματα του, των παλιών iwān. Το μνημείο ωστόσο είναι ένα αριστούργημα όσον αφορά τις εκπληκτικές διακοσμήσεις του, αντιπροσωπευτικές των νέων τάσεων της εποχής. Πρόκειται για τα ζωηρόχρωμα εφυσωμένα πλακίδια με τα οποία καλύπτονται τοίχοι και θόλοι. Η τεχνική είχε κάνει την εμφάνισή της ήδη από την εποχή των Αββασιδών στην Μεσοποταμία και εφαρμόστηκε την εποχή των Σελτζούκων, αλλά τώρα γενικεύεται και δίνει και στο εσωτερικό και στο εξωτερικό των μνημείων μία πρωτοφανή γοητεία που βασίζεται στην αρμονία των ψυχρών χρωμάτων. Τα θέματα της διακοσμητικής δεν αλλάζουν (γεωμετρικά, φυτικά σχηματοποιημένα, επιγραφές) αλλά, αντί ανάγλυφα, γίνονται γραμμικά έγχρωμα και με την τεχνική της εφυσώσεως.

Η τρίτη περίοδος των Safavides, τον 16ο αιώνα, είναι μία εποχή αναγεννήσεως που χαρακτηρίζεται από σημαντική καλλιτεχνική δραστηριότητα. Αν και δεν δημιουργούνται νέοι τύποι κτηρίων ούτε συνηθίζονται νέες τεχνικές, θα κτισθούν πολλά μνημεία εξαιρετικής μεγαλοπρέπειας και ομορφιάς. Υπάρχει μία εκλέπτυνση των μορφών και μία τάση μιμήσεως της φύσεως στην διακοσμητική που δίνουν στα έργα της εποχής μία ιδιαίτερη χάρη. Η πόλη του Ισπαχάν γίνεται πρωτεύουσα και κοσμεύεται με λαμπρά μνημεία, όπως το περίφημο τέμενος του Σάχη (1615) με τα κολοσσιαία, κατάκοσμα με μάρμαρα και έγχρωμα πλακάκια, πλάγια ίωνα της αυλής και τον στίλβοντα τρούλο του, ο Μεντρεσές του σουλτάνου Husain, το μαυσωλείο του Σάχη Zaid.⁸

3.5. Στην Ινδία

Ο Μωαμεθανισμός και η μουσουλμανική αρχιτεκτονική έφθασαν στις Ινδίες μετά το έτος 1000 και επηρέασαν την βόρειο και την βόρειο-ανατολική περιοχή της. Γενικά χωρίζουν την ιστορία των μουσουλμανικών Ινδιών σε δύο μεγάλες περιόδους, της δυναστείας Pathan (1193-1554) και της δυναστείας των Μογγόλων (1526-1857). Και από τις δύο αυτές περιόδους σώθηκαν αξιόλογα μνημεία, πολλά από τα οποία ιδιαίτερος θαυμάζονται όπως το μεγάλο τζαμί του Amir, το τζαμί του Qoutb στο Δελχί, το μεγάλο τζαμί της Λαχώρης, το παλάτι της Άγρας. Ιδιαίτερη θέση κατέχει το μαυσωλείο Taj Mahal στην Άγρα (1630-1653) (εικόνα) κτισμένο από τον σάχη Djaman με την γυναίκα του.⁹

3.6. Στην Τουρκία

Η μουσουλμανική αρχιτεκτονική της Τουρκίας διακρίνεται σε δύο κυρίως φάσεις. Την σελτζουκική και την Οθωμανική. Η πρώτη χωρίζεται πάλι στην αρχιτεκτονική του μικρασιατικού σελτζουκικού κράτους (1071-1308) και σε αυτήν των δεκαέξι πριγκιπάτων (Beilik) της περιόδου 1256-1483. Τα μνημεία (τζαμιά, μεντρεσέδες, μαυσωλεία, τεκέδες, λουτρά, κάστρα, κρήνες και караβάν-σεράγια) σώζονται σε σημαντικό αριθμό, κυρίως στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας. Σε αυτά διαπιστώνονται νέοι τύποι και μία μορφολογική ενότητα αξιοπρόσεκτη που οφείλει πολλά στην αφομοίωση ξένων στοιχείων, περσικών αφ' ενός αρμενικών και γεωργιανών αφ' ετέρου.

Οι Σελτζούκοι θα κρατήσουν τον παλιό τύπο του υπόστυλου τζαμιού που στεγάζεται με δώμα, κάνοντας ορισμένες τροποποιήσεις (Ulu τζαμί). Αργότερα κατά την περσική επίδραση, εισάγουν τους τρούλους στον άξονα μπροστά από το μιχράμπ. Από την αρμένικη και την γεωργιανή αρχιτεκτονική θα υιοθετήσουν την κατεργασία του αυτοφυούς υλικού δομής και την μορφή των κωνικών τρούλων και θόλων. Το αραβικό θεματολόγιο διακοσμήσεων, σε συνδυασμό με την τέλεια κατεργασία του λίθου (που είχε μία παράδοση στην Μικρά Ασία), δίνει εντυπωσιακά αποτελέσματα στο εσωτερικό και στο εξωτερικό των κτιρίων. Από τους πέρσες παίρνουν την διάταξη των iwān στις αυλές, τα τυπικά οξυκόρυφα τόξα, τις επενδύσεις με εφυσωμένα πλακίδια, την θολοδομία με διακοσμητικές διατάξεις των τούβλων στο εσωτερικό.¹⁰

Η δεύτερη φάση, η οθωμανική, έχει αφήσει ένα μεγάλο αριθμό εντυπωσιακών μνημείων, όχι μόνο στην Μικρά Ασία και στην Κωνσταντινούπολη, αλλά και στην Θράκη και στα Βαλκάνια. Χωρίζεται και αυτή σε περιόδους. Η πρώτη (1326-1501) χαρακτηρίζεται από την ανάπτυξη της πρωτεύουσας των Οσμανλιδών, την Προύσα όπου έχει διασωθεί μία σειρά από αξιόλογα τεμένη (του Μουράτ Α' και του Βαγιαζίτ του 14ου αιώνα και του Μωάμεθ Α' και του Μουράτ Β' του 15ου αιώνα). Η τυπολογία σύμφωνα με την οποία κτίζονται είναι μία τετράγωνη αίθουσα, που καλύπτεται με μεγάλο τρούλο, αποτελεί τον πυρήνα του κτηρίου και προεκτείνεται σε μία δεύτερη αίθουσα που στεγάζεται με κάμαρα ή και πάλι με σφαιρικό θόλο.

Μικρότεροι χώροι πλαισιώνουν την αίθουσα σε σχήμα Π, ενώ μία ανοικτή στοά, που καλύπτεται με μία σειρά από σφαιρικούς τρουλλισκούς, διαμορφώνει την είσοδο. Αυτός ο τύπος τζαμιού σχετίζεται με τα περσικά πρότυπα (γαλάζιο τζαμί της Ταυρίδος) αλλά και με την βυζαντινή ναοδομία. Η μετάβαση από το τετράγωνο στον τρούλο γίνεται με ημιχώνια ή με τριγωνικές επιφάνειες με σταλακτίτες. Στα μνημεία της πρώτης αυτής υποπεριόδου πολλές φορές θα συναντήσουμε το πλινθοπερίκλειστο σύστημα τοιχοποιίας, που μιμείται τους βυζαντινούς τρόπους, καθώς και τα εφυσωμένα πλακίδια που έχουν σαφώς περσική την καταγωγή. Οι τρούλοι καλύπτονται με μολύβι και μορφολογικά μιμούνται τους βυζαντινούς. Στην περίοδο αυτή ανήκουν και μερικά τεμένη του Διδυμότειχου (του Βαγιαζήτ Α') της Ανδριανουπόλεως, καθώς και τα κτίσματα του ίδιου του Πορθητή όπως το φατίχ Τζαμί που έκτισε στη θέση του ναού των Αγίων Αποστόλων, ο αρχιτέκτονας Χριστόδουλος.¹¹

3.6.1. Νέα τυπολογία

Παρατηρούμε ότι το γενικό σχέδιο των τζαμιών διαφοροποιείται πλήρως από τα παλιά αραβικά πρότυπα. Εκτός από την απλή τετράγωνη τρουλλοσκεπή αίθουσα με την στοά στην πρόσοψη (συνηθέστατη μορφή σε τεμένη των Βαλκανικών χωρών), συναντά κανείς την εξαγωνική στήριξη του τρούλου (Αχμέτ πασά τζαμί) σε απλή αίθουσα, τον τύπο που συνηθίζεται στην Προύσα με τους δύο τρούλους και, τέλος, τύπους που άμεσα ή έμμεσα μιμούνται την Αγία Σοφία όπου η αντιστήριξη του κεντρικού τρούλου γίνεται με τεταρτοσφαίρια (τζαμί του Βογιαζήτ Β') Τα μεγάλα και εντυπωσιακά κτήρια που θα ακολουθήσουν έχουν αφετηρία κυρίως την Αγία Σοφία και όχι τα μεταγενέστερα βυζαντινά μνημεία με τους ψηλούς τρούλους και τις εκτεινόμενες αναλογίες. Πράγματι επικρατούν η έκταση και η ισορροπία των μαζών, οι οριζόντιες γραμμές και οι απλές καμπύλες των τρούλων, στοιχεία στα οποία παρουσιάζουν ευχάριστη αντίθεση οι μιναρέδες στις γωνίες. Οι τουρκοί μιναρέδες ακολουθούν τα περσικά πρότυπα με τη διαφορά ότι έχουν ενίοτε δύο οι τρεις εξώστες και κορυφώνονται με κωνικά βέλη, σε αντίθεση με τους περσικούς τρουλλισκούς. Το εσωτερικό των τζαμιών διακοσμείται κατά τα περσικά συστήματα, με έγχρωμες πλάκες, τάπητες, πολυελαίους, επιγραφές από το Κοράνι.¹²

Πρίν την άλωση της βυζαντινής πρωτεύουσας (1453) είχαν κτισθεί από τους Τούρκους δύο τζαμιά στην Προύσα, το Ουλου-τζαμί (μέγα τζαμί) και το Γεσίλ-τζαμί (το πράσινο τζαμί) κτίσθηκε το 1430 στη θέση βυζαντινού ναού σχήματος σταυροειδούς. Και στα δύο φαίνεται η περσική επίδραση στους ωραίους μιναρέδες. Μετά την άλωση η μετατροπή του ναού της Αγίας Σοφίας σε τζαμί αποτέλεσε πρότυπο για τα τεμένη που ανέγειραν διάφοροι σουλτάνοι. Τα δύο πρώτα που κτίσθηκαν ήταν το τζαμί του σουλτάνου Βαγιαζίτ (1497-1515) στην πλατεία της Πόλης, η οποία (πλατεία) φέρει ακόμη και σήμερα το όνομα του και το Σελιμιγιέ-τζαμισί (1520-1526), (Το πρώτο από τα δύο αυτά τεμένη θεωρείται απομίμηση της Αγίας Σοφίας). Κτίσθηκε από τα υλικά πολλών σωζόμενων τότε κτιρίων της Κωνσταντινούπολης.

Σε αυτό βρισκόταν είκοσι κίονες όλοι μονόλιθοι, οι δέκα από αυτούς από πράσινο αρχαίο γρανίτη, οι έξι από αιγυπτιακό γρανίτη και οι υπόλοιποι τέσσερις από ίασπι όλοι είχαν κομψότατο σχήμα. Μέσα στο τζαμί το διαμέρισμα του σουλτάνου υποστηριζόταν και αυτό από δέκα κίονες από πράσινο αρχαίο ίασπιν.

Το προαύλιο του τεμένους ήταν ευρύχωρο και στρωμένο με λευκά μάρμαρα, περικλειόταν από όλα τα μέρη με στοές υποστηριζόμενες από κίονες από λευκότατο εκλεκτό μάρμαρο. Στο μέσο του περιβόλου του τεμένους είναι ο τάφος (τουρμπέ) του κτίτορος.

Το ωραιότερο όμως τέμενος το οποίο υποδεικνύει την πλήρη ανάπτυξη της τουρκικής αρχιτεκτονικής τέχνης είναι το Σουλειμανινέ -τζαμισί κτισμένο (1550-1555) από τον σουλτάνο Σουλεϊμάν του Νομοθέτου (εικ.). Τα σχέδια και τις οικοδομικές εργασίες του τέμενος αυτού διεύθυνε ο εξ Ελλήνων γονέων γεννηθείς το 1491 Σινάν, γνωστός στην τουρκική ιστορία ως Μειμάρ (αρχιτέκτονας). Αρχικά ονομαζόταν Ιωσήφ Δογανογλου, υιος του Χρήστου Δογαντζή Σαρή-ογλου (Ξανθοπούλου) από το χωριό Καιντζή Μπουρνού γκιόλ (νομου Γιοζγάτ) της πρώην Γενικής Διοικήσεως Άγκυρας και της Ελισάβετ Νισαί -ογλού. Στρατολογήθηκε στο σώμα των Γεννίτσαρων, στο οποίο εκπαιδεύθηκε καταλλήλως και διακρίθηκε ως μηχανικός και το 1534 ήταν ο πρώτος αρχιτέκτονας της σουλτανικής Αυλής. Έκτισε μεταξύ άλλων 81 τζαμιά και συνολικά πάνω από 360 μεγάλα μνημεία. Το τέμενος Σουλειμανινέ -τζαμισί που προαναφέραμε διατηρείται μέχρι σήμερα σε πολύ κατάσταση, βρίσκεται στον τρίτο από τους επτά λόφους της Κωνσταντινούπολης δηλαδή σε θέση περίοπτη και ανεγέρθηκε στην θέση ενός παλαιού σαραγίου (του Εσκή -Σαραγίου). Οι οικοδομικές εργασίες διάρκησαν από το έτος 1550 μέχρι του 1556, μετά την κατάκτηση της Ρόδου και της Βαγδάτης από τους Τούρκους, προς άναμνησή της. Σε έναν από τους τρεις περιβόλους αυτού του τέμενους υπάρχουν οι τάφοι του κτίτορος σουλτάνου και μίας των γυναικών του, της διάσημης Ρωξελάνης (Χουρέμ σουλτάνας), όπως και οι τάφοι των σουλτάνων Σουλεϊμάν του Β' (1687-1691) και Αχμέτ του Β' (1691-1695).

Άλλο ωραίο τζαμί της Κωνσταντινουπόλεως είναι το Σεχζαδέ-τζαμισί (του Σουλτανόπαιδος) και αυτό κτίσθηκε υπό του σουλτάνου Σουλεϊμάν και της Ρωξελάνης με βάση των σχεδίων και υπό την διεύθυνση του προαναφερόμενου αρχιτέκτονα Σινάν, προς ανάμνηση του υιου τους Μεχμέτ (1543-1547). Πίσω από το τζαμί υπάρχουν οι τάφοι του Μεχμέτ καθώς και του σουλτανόπαιδου Δζιχαγκίρ, του άλλου υιού του Σουλεϊμάν και της κόρης τους Μιχριμάχ. Τόσο το τέμενος όσο και τα μαυσωλεία διακρίνονται για την ωραιότητα των θόλων τους και των κίωνων τους.

Διάσημο τζαμί είναι και το Σελιμιγιέ-τζαμισί στην Ανδριανούπολη κτισμένο υπό τον Σελίμ του Β' κατά τον 16ο αιώνα στην θέση αρχαίου ανακτόρου του σουλτάνου Μουράτ του Α' υπό τον ίδιο πάντα αρχιτέκτονα Σινάν. Το τζαμί Σελιμιγιέ έχει τέσσερις μιναρέδες με τρεις περιφέδες ο καθένας. Ο κύριος θόλος του στηρίζεται σε κίονες και λέγεται ότι είναι υψηλότερος από αυτόν της Αγίας Σοφίας.

Αργότερα κτίζεται το μέγα τέμενος του σουλτάνου Αχμέτ του Α' (1608-1614) το οποίο είχε έξι μιναρέδες και έπειτα το Γενι-Βαλιδέ-τζαμισί (1650).¹³

Από το 1703 αρχίζει μία νέα περίοδος, που χαρακτηρίζεται από την διείσδυση στοιχείων και μορφών της ευρωπαϊκής αρχιτεκτονική, κυρίως του μπαρόκ και του γαλλικού ροκοκό. Στα διακοσμητικά θέματα, κυρίως, αλλά και στις μορφές (κιονόκρανα, γείσα, θυρώματα κ.τ.λ.) το παλιό περσικό θεματολόγιο υποχωρεί μπροστά σε νατουραλιστικές γιρλάντες, φυλλώματα και διακοσμητικά μοτίβα της δυτικής αρχιτεκτονικής.

Την εποχή άλλωστε αυτή η αρχιτεκτονική δραστηριότητα περιορίζεται και τα τεμένη που κτίζονται είναι μικρότερα αν και περισσότερο περίτεχνα. Η διείσδυση των ευρωπαϊκών μορφών και στοιχείων θα εξακολουθήσει και αργότερα μετά το 1800 σε μία φάση που ενίοτε την ονομάζουν διεθνές στυλ. Πραγματικά, τον 19ο αιώνα η Οθωμανική αυτοκρατορία, που συνεχώς παρακμάζει και οικονομικώς καταρρέει, μαζί με τα συμφέροντα των δυτικών δυνάμεων στην Ανατολή θα εμφανιστούν στα αστικά κέντρα καθαρώς ευρωπαϊκού τύπου κτήρια.

Μνημεία της εποχής του Μπαρόκ σημειώνονται τα τζαμιά Laleli, Nuru Osmaniye και του Ortakoy στην Κωνσταντινούπολη και τα παλάτια του Τόπ Καπί και του Ντολμά - Μπαξέ.¹⁴

Τέμενος Σουλεϊμανιέ της Κωνσταντινούπολης. Χαρακτηριστικό δείγμα εξελίξεως της μουσουλμανικής αρχιτεκτονικής

3.7. Στα Βαλκάνια-Ελλάδα

Στα Βαλκάνια και στην Ελλάδα, κυρίως στις πόλεις που είχαν συγκεντρωθεί πολλοί Τούρκοι κάτοικοι, κτίζονται από μέσα του 15ου μέχρι το τέλος του 18ου αιώνας πολλά τεμένη. Πρόκειται για μία επαρχιακή σχολή της οθωμανικής αρχιτεκτονικής στην οποία, παρά τα περιορισμένα μέσα επαναλαμβάνονται οι μορφές και οι τύποι που αναπτύσσονται στην Πρωτεύουσα. Εδώ θα πρέπει να σημειωθούν το τέμενος του Οσμάν Σαχ στα Τρίκαλα, το οποίο πιστεύεται ότι είναι έργο του Σινάν, τα τζαμιά των Ιωαννίνων, των Σερρών, των Γιαννιτών, της Άρτας, της Χαλκίδος και της Κομοτηνής στα οποία θα αναφερθούμε αναλυτικά. Σχεδόν όλα ακολουθούν τον ίδιο απλό τύπο με μία μεγάλη τετράγωνη αίθουσα που καλύπτεται με τρούλο και ανοικτή στοά στην πρόσοψη. Μία από τις εξαιρέσεις είναι το ιμαρέτ του Ισχάκ Πασά στην Θεσσαλονίκη (Αλατζά τζαμί) έργο του 15ου αιώνα. αξιόλογο μνημείο θεωρείται και το ιμαρέτ της Καβάλας, έργο των αρχών του 19ου αιώνα.¹⁵

4.1. Στην Κομοτηνή

4.1.1. Εσκή τζαμί

Το μεγαλύτερο τζαμί της Θράκης χρονολογικά, 400 ετών το Εσκή τζαμί.

Πέντε φορές την ημέρα οι πιστοί μουσουλμάνοι ακούν από τα 280 τζαμιά της Θράκης, το κάλεσμα του μουεζίνη για την καθημερινή προσευχή τους. Στο Εσκή τζαμί που είναι χρονολογικά το μεγαλύτερο αφού, τα πρωτεία σε κάλυψη σε ολόκληρη την Θράκη, την Ελλάδα αλλά και την Ευρώπη λέγεται ότι, κατέχει το τζαμί του Διδυμοτείχου του οποίου φωτογραφίες παρατίθενται. Το Εσκή τζαμί λοιπόν κατασκευάστηκε στην Κομοτηνή (περιοχή της λαϊκής) επί οθωμανικής αυτοκρατορίας το 1608, ολοκληρώθηκαν οι εσωτερικές εργασίες συντήρησης με μέριμνα της Μουφτείας και τώρα αναμένεται να ξεκινήσουν οι εξωτερικές επεμβάσεις. Είναι το μοναδικό τέμενος στον νομό Ροδόπης που ο μιναρές του έχει δύο περιφέδες δηλαδή δύο μπαλκονάκια μαρμαρόγλυπτα σπού κατά την παράδοση βγαίνει ο χότζας για την προσευχή.(εικ.). Στην είσοδο του τεμένους μία πινακίδα σε τέσσερις γλώσσες στα αραβικά, ελληνικά, τουρκικά και αγγλικά εξηγεί την χρονολογία κατασκευής του.

Το τέμενος έχει ένα μεγάλο κυκλικό τρούλο (κουμπέ) το οποίο είναι όλο διακοσμημένο και ζωγραφισμένο ενώ παρεμβάλλονται αραβικές γραφές από το Κοράνι. Σύμφωνα με μαρτυρίες του ιμάμη Χαφούζ Απτουλά για τις οροφωγραφίες του τρούλου κλήθηκαν ειδικοί ζωγράφοι τεμενών από την Κωνσταντινούπολη. Μεγαλόπρεπος είναι ο πολυέλαιος που κρέμεται από το κέντρο του τρούλου, (εικ.). Ιδιαίτερα είναι τα χαλιά τα οποία έχουν παραγγελθεί από την Προύσα της Τουρκίας ειδικά για τις διαστάσεις του τεμένους. Θεωρείται ότι τα χαλιά ζυγίζουν και στοιχίζουν τους πιστούς, βοηθούν ώστε να υπάρχει ευταξία να ξέρει ο καθένας την θέση του.

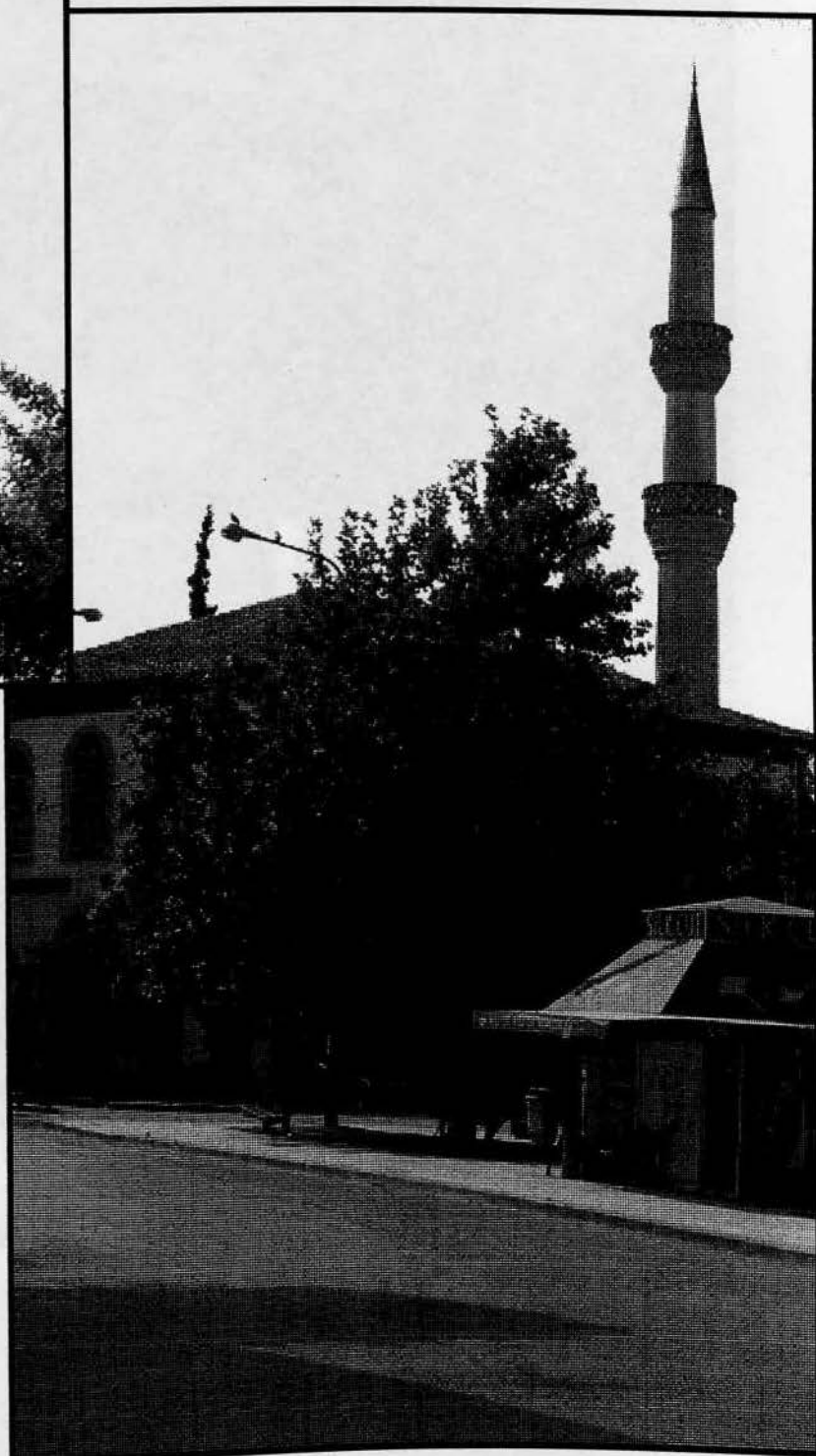
Γύρω οι τοίχοι καλύπτονται από ζωηρόχρωμα εφυσωμένα πλακίδια σε διάφορα αραβικά σχέδια τα οποία ήρθαν από την Κιουτάχεια, είναι χειροποίητα και συμβάλλουν σ' ένα αισθητικό αποτέλεσμα. Στο βάθος του τζαμιού υπάρχει μία εσοχή στην οποία στέκεται ο χότζας και πραγματοποιεί κινήσεις ώστε να προσευχηθούν οι πιστοί (ναμάζ). Αριστερά και δεξιά του υπάρχουν αραβικές επιγραφές οι οποίες γράφουν αριστερά Μωάμεθ, προφήτης και δεξιά Αλλάχ, Θεός.

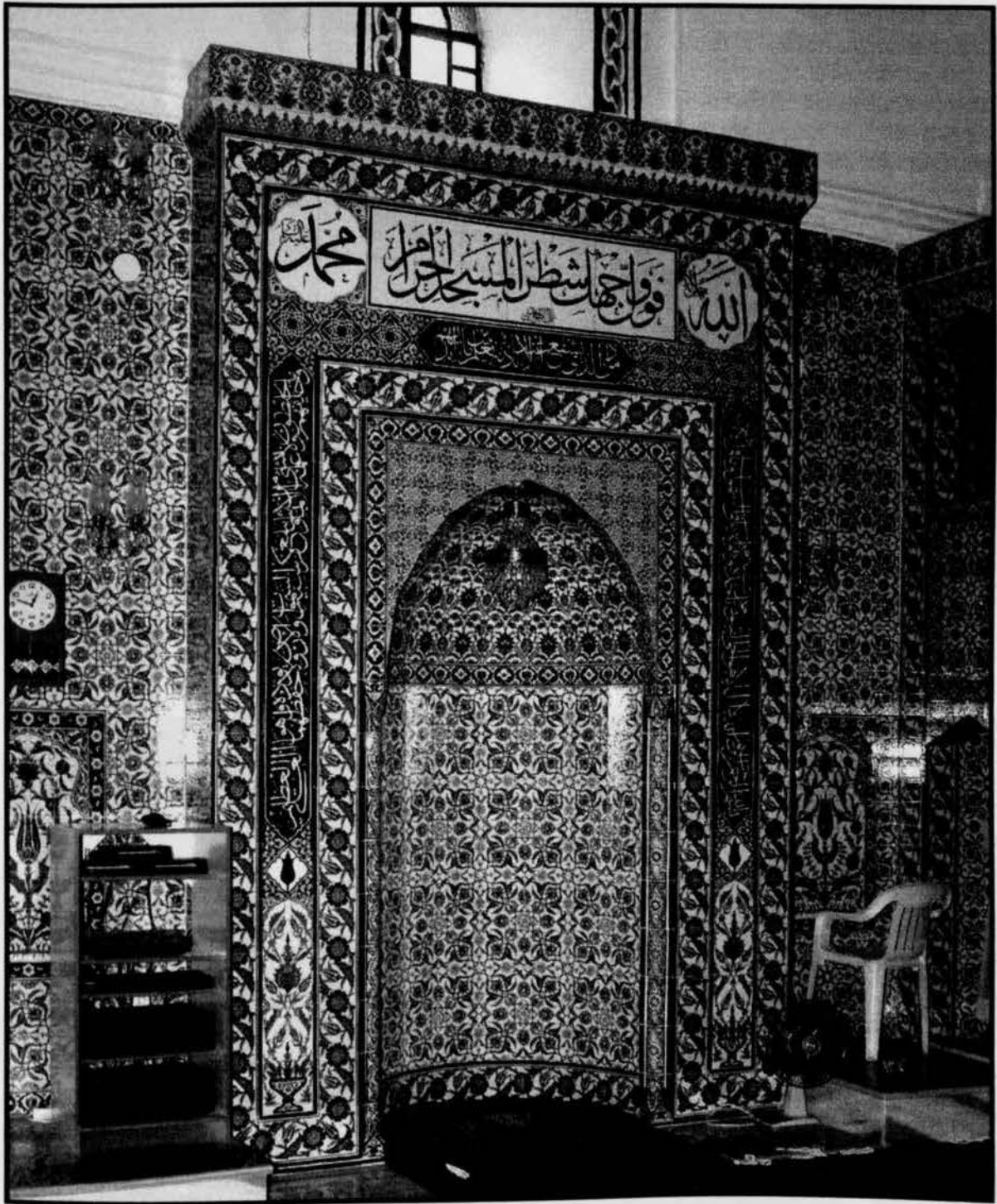
Δεξιά του υπάρχει ένας υπερυψωμένος χώρος (μιμπέρ) και αυτός επενδεδυμένος από τα ίδια πλακάκια όπου κάθε Παρασκευή και τις γιορτές (μπαιράμι) ανεβαίνει ο χότζας και λέει την προσευχή, (εικ.).Επίσης, στο επάνω μέρος υπάρχει ο γυναικωνίτης, φαίνεται από το μπαλκόνι όπου είναι ο χώρος του ψάλτη (μουεζίν) που κάθε Παρασκευή και γιορτή διαβάζει το Κοράνι, (εικ.). Εντυπωσιακά είναι τα χρώματα που προβάλλονται από τα βιτρω που είναι σχεδιασμένα στα δεκάδες παράθυρα.

Αναφέρουμε συνέχεια την ημέρα Παρασκευή διότι η περισσότερη προσέλευση γίνεται εκείνη την ημέρα και βέβαια γιατί η Παρασκευή θεωρείται ιερή μέρα για τους μουσουλμάνους όπως η Κυριακή για τους χριστιανούς.¹⁶

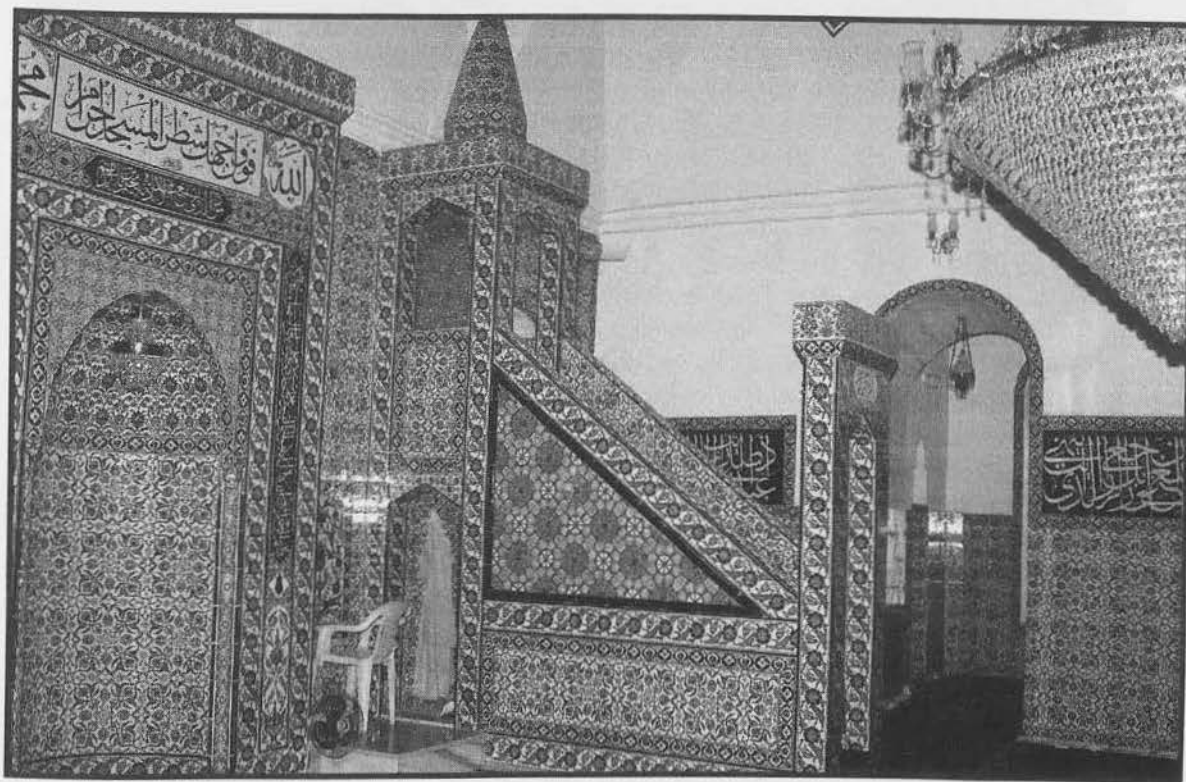

Εσκι Τζαμί. Εξωτερική όψη

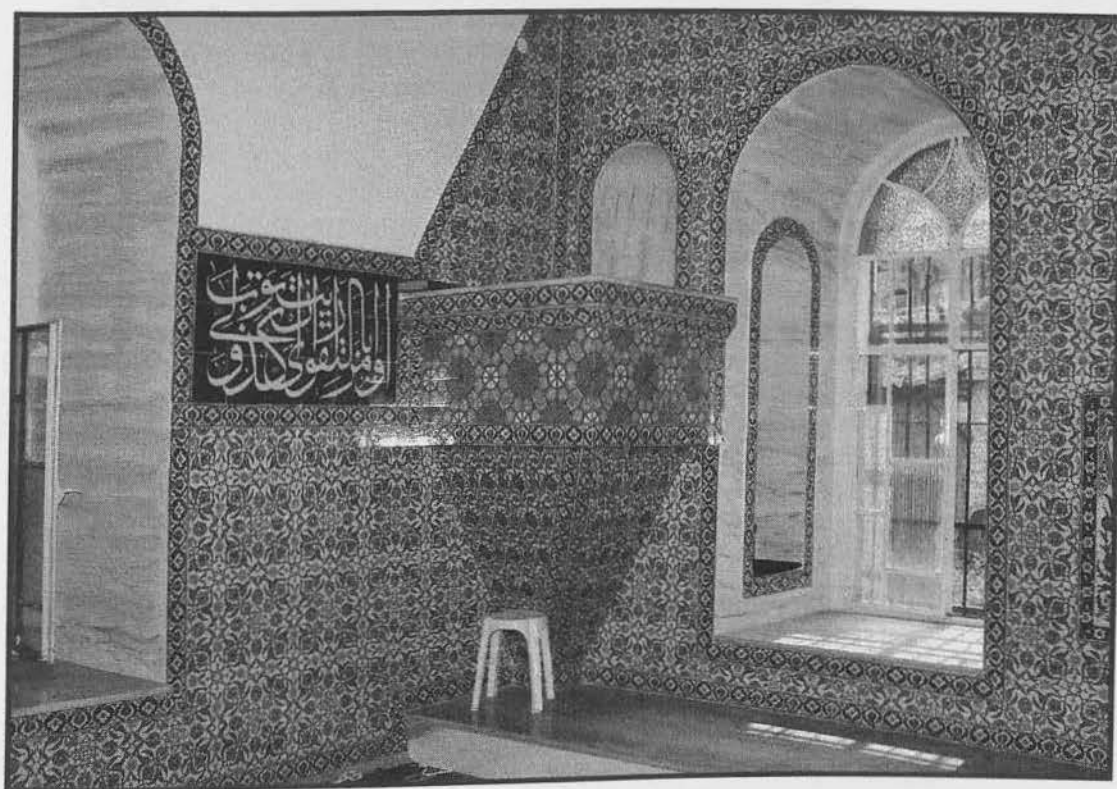

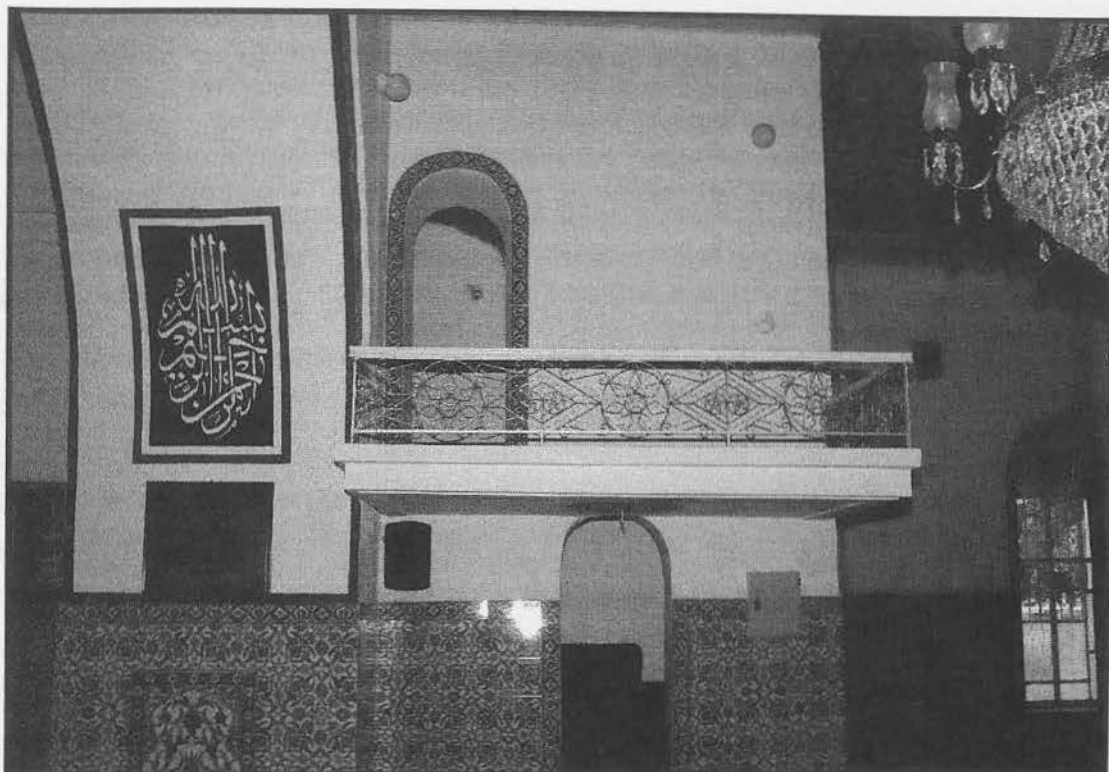
"Ναμάζ". Εσοχή, όπου ο Χότζας πραγματοποιεί κινήσεις για να προσευχηθούν οι πιστοί.

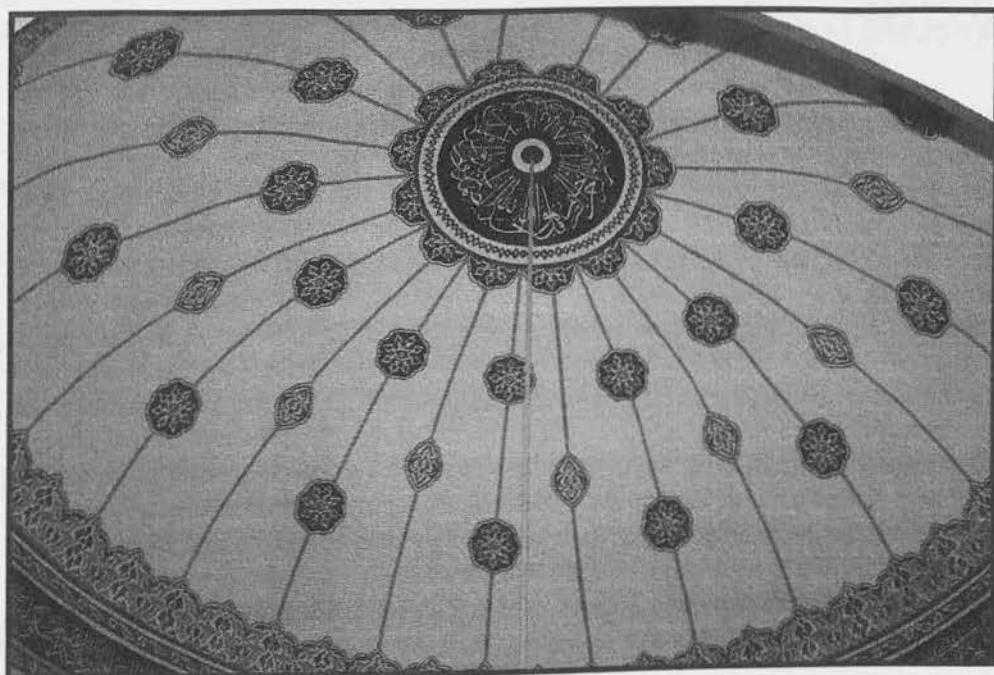
"Νιμμπέρ". Υπερυψωμένος χώρος, όπου ανεβαίνει ο χότζας για την προσευχή.

Υπερυψωμένος χώρος, όπου ανεβαίνει ο ψάλτης, μουεζίν, για την ανάγνωση του Κορανίου.

Γυναικωνίτης

"Κουμπέ". Τρούλος του τεμένους

4.1.2. Γενί τζαμί

Άλλο αξιόλογο τζαμί του νομού Ροδόπης είναι το Γενί τζαμί. Μεταγενέστερο του Εσκή τζαμί βρίσκεται στην Κομοτηνή δίπλα στην Μουφτεία και τον Πύργο του Ρολογιού σήμα κατατεθέν της πόλης.

Κατασκευάστηκε και αυτό επί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας είναι απλούστερο εσωτερικά αλλά η ιδιαιτερότητα του είναι ότι γύρω από τον κεντρικό του τρούλο (Κουμπέ) παρεμβάλλονται μικρότεροι τρουλισκοί. Ο μιναρές έχει έναν τεριφέ τοποθετημένο στα ? του ύψους του δηλαδή ένα μαρμαρόγλυπτο μπαλκονάκι όπου βγαίνει ο χότζας για την προσευχή. Επενδεδυμένο με μάρμαρο εξωτερικά είναι και ένα μέρος του τρούλου. Κάτω υπάρχουν χειροποίητα χαλιά ειδικά για τις διαστάσεις του τεμένους. Ο τετραγωνισμένος χώρος αυτή την φορά δεν διαθέτει επενδύσεις από χειροποίητα πλακάκια αλλά ζωγραφιές και αραβικές γραφές από το Κοράνι, στον τρούλο και αριστερά και δεξιά από την εσοχή που στέκεται ο χότζας (ναμάζ) για την προσευχή. Οι επιγραφές αυτές αναφέρουν το όνομα του Θεού, "Αλλάχ" και το όνομα του προφήτη, "Μωάμεθ".

Εντυπωσιακά τα δεκάδες τοξοτά παράθυρα με τα βιτρώ τα οποία χρωματίζουν ολόκληρο το τζαμί. Καθώς και ο τεραστίων διαστάσεων πολυέλαιος. Επιβλητικό δεσπόζει το μπαλκονάκι του γυναικωνίτη σπού ο ψάλτης (μουεζίν) κάθε Παρασκευή και γιορτή διαβάζει χωρία του Κορανιού.

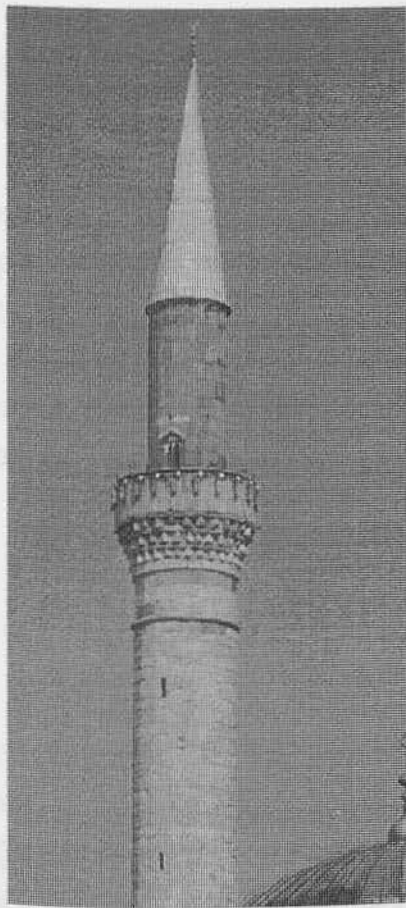
Στο προαύλιο του τζαμιού υπάρχουν πολλοί τάφοι διαφόρων Μουφτήδων και χότζων.

Τα δύο μεγαλύτερα τζαμιά του νομού Ροδόπης είναι τα δύο που ήδη αναφέρθηκαν. Μέσα στην πόλη της Κομοτηνής υπάρχουν ακόμη δύο.¹⁷

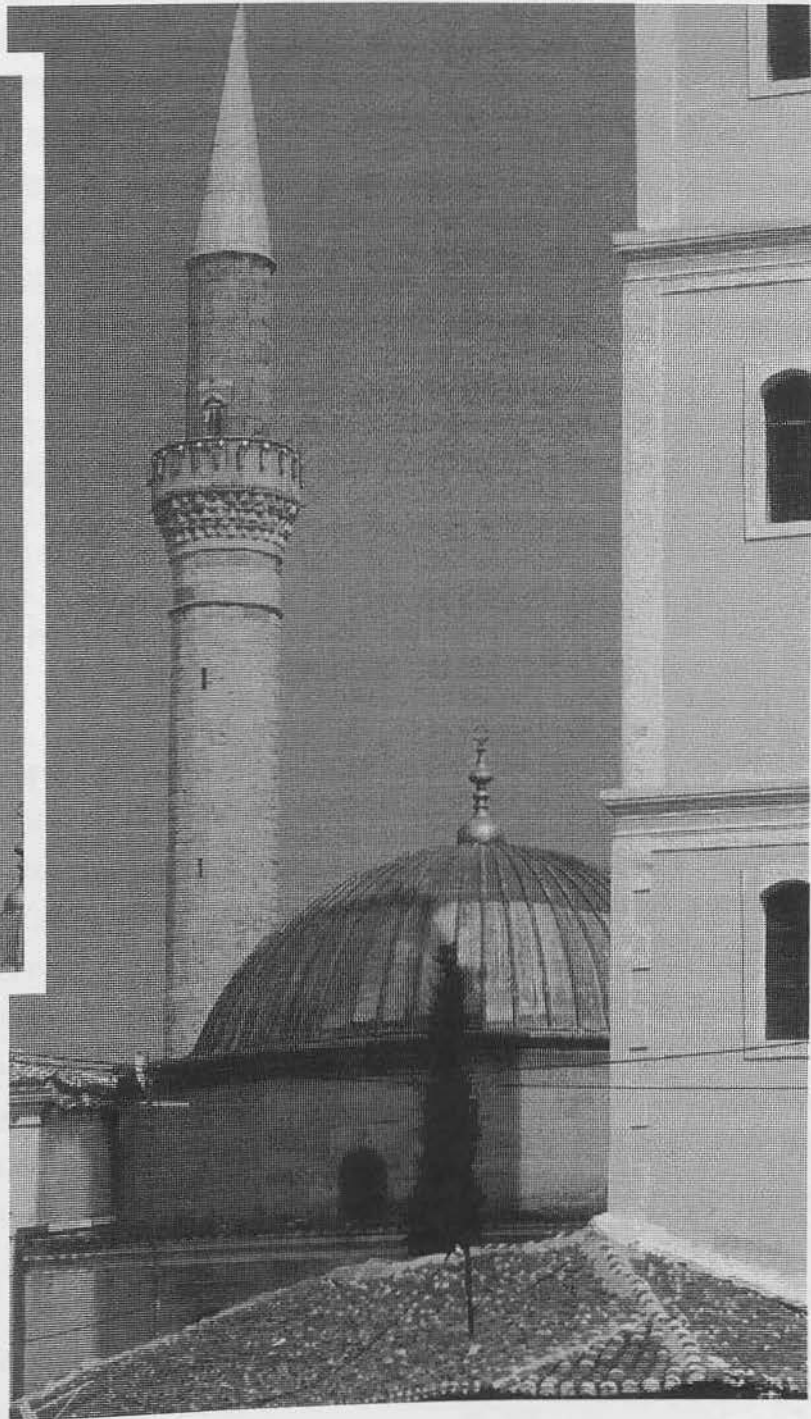

Γενί Τζαμί. Βορειοδυτική όψη.

Α.Ι.Σ. ΥΠΟΜΟΝΗ ΚΩ.ΑΕ.Ε. ΓΥΝΑΚΕΣ ΤΗΣ ΑΣΙΑΣ

Γενί Τζαμί. Εξωτερική όψη

4.1.3. Υπόλοιπα τζαμιά εντος της Κομοτηνής

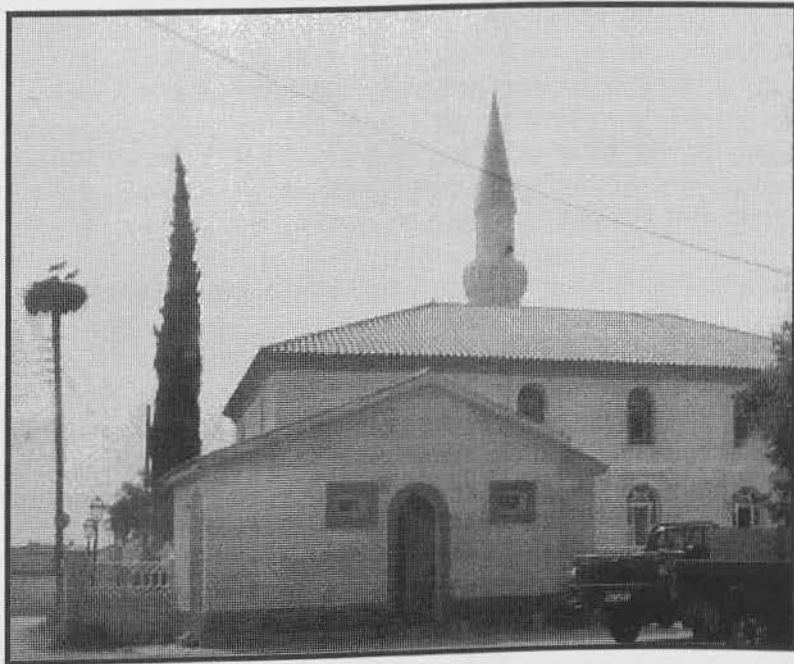
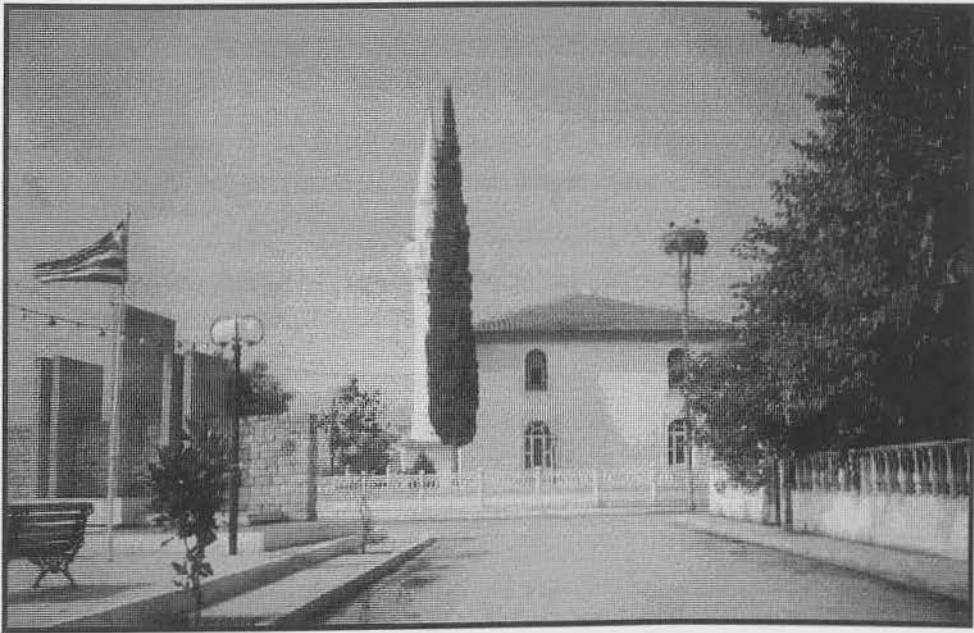
Το ένα από αυτά βρίσκεται στην οδό Παρασίου και Νικολάου Ζωΐδη το οποίο δεν λειτουργεί εδώ και χρόνια αλλά βρίσκεται σε ανακατασκευή (εικόνα), όπως παρατηρούμε από έξω δεν πρέπει να έχει τρούλο, είναι απλώς ένας τετράγωνος χώρος με τοξωτά παράθυρα και ο μιναρές του είναι κοντύτερος από τα υπόλοιπα και επενδεδυμένος από πέτρα και με έναν τεριφέ, μπαλκονάκι. Ανοίγει μόνο στις γιορτές (μπαϊράμι, ραμαζάνι).

Το τελευταίο βρίσκεται λίγο έξω από την πόλη στον τούρκικο μαχαλά κτισμένο επί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, είναι ορθογώνιο με τοξωτά παράθυρα με βιτρω και ο μιναρές του με έναν τεριφέ. Στο εσωτερικό του έχει τους απαιτούμενους χώρους για την προσευχή και απλούστερης μορφής χαλιά.

Άλλα τζαμιά στο νομό Ροδόπης συναντούμε στα χωριά τα οποία κατοικούνται από μουσουλμάνους και Πομάκους κατοίκους. Τέτοια χωριά είναι το Κικίδιο, ο Ήφαιστος, η Σαρακηνή, ο Κάρδαμος.

4.2. Στον Ήφαιστο

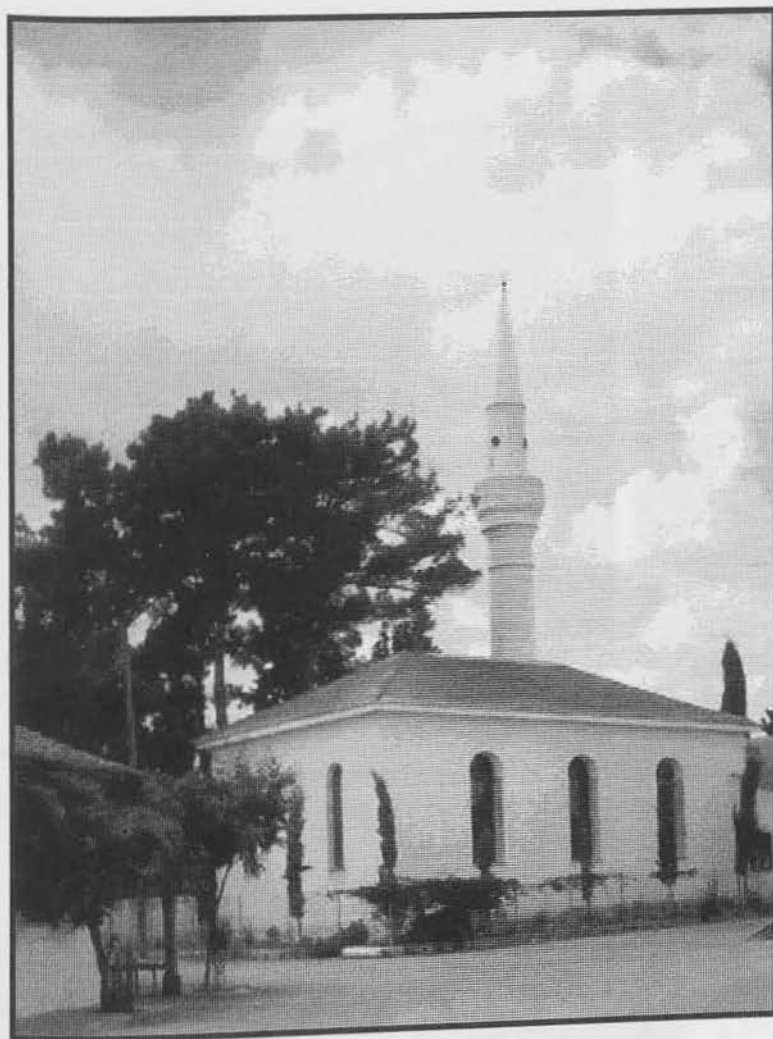
Ο Ήφαιστος βρίσκεται λίγο έξω από την πόλη, στην κατεύθυνση προς την πανεπιστημιούπολη του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης. Το συγκεκριμένο χωριό κατοικείται και από χριστιανούς και από μουσουλμάνους οι οποίοι θεωρούνται τσιγγάνοι. Το τζαμί βρίσκεται δίπλα στο ηρώο του χωριού, το οποίο έχει ανακαινισθεί σύμφωνα με τα σύγχρονα πρότυπα Κτισμένο υπό Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και με βασικό του υλικό το τούβλο. Το τζαμί αποτελείται από μία μεγάλη ορθογώνια αίθουσα η οποία περιβάλλεται από τοξωτά παράθυρα με βιτρω, ο μιναρές του έχει έναν τεριφέ και είναι αρκετά ψηλός. Δεν έχει τρούλο είναι ένα ορθογώνιο κτίσμα με μεγάλη αυλή (εικόνα). Αξιοσημείωτη είναι η θέση όπου βρίσκονται τοποθετημένα τα αποχωρητήρια, εκτός του ιερού τένονος και αυτό γιατί όπως προαναφέρθηκε θεωρούνται ακαθαρσίες που πρέπει να βρίσκονται απομακρυσμένες. Σε κανένα άλλο τζαμί δεν είναι εμφανή τα αποχωρητήρια αλλά σίγουρα δεν βρισκόταν μέσα στο τέμενος.(εικόνα). Επίσης, στο εσωτερικό του υπάρχουν αραβικές γραφές από το Κοράνι, ο χώρος που στέκεται ο χότζας για τις προσευχές (ναμάζ), καθώς και το μπαλκονάκι του γυναικωνίτη (μουεζίνη) όπου κάθε Παρασκευή και γιορτή (μπαϊράμ, ραμαζαν) ο ψάλτης διαβάζει χωρία από το Κοράνι.

Τέμενος περιοχής Ηφαιστού. Εξωτερική όψη.

4.3.Στο Κικίδιο

Το χωριό Κικίδιο βρίσκεται στην κατεύθυνση προς Αλεξανδρούπολη, κατοικείται μόνο από μουσουλμάνους και έχει επίσης ένα τζαμί το οποίο είναι προσφάτως κτισμένο. Αποτελείται επίσης από μία ορθογώνια αίθουσα με τοξωτά παράθυρα με βιτρω. Είναι μονώροφο, χωρίς γυναικωνίτη και είναι πολύ μικρότερο από αυτά που έχουν μελετηθεί. Ωστόσο, επιβλητικός δεσπόζει ο μιναρές ο οποίος έχει έναν τεριφέ, στα ? του ύψους του, μπαλκονάκι που βγαίνει ο χότζας τις γιορτές. Στο εσωτερικό του κυριαρχεί η λιτότητα και το μόνο που διακρίνεται εμφανώς είναι οι λιγοστές αραβικές γραφές, η εσοχή που στέκεται ο χότζας για να προσευχηθούν οι πιστοί (ναμάζ) και τα χαλιά του χωρίς κάποιο ιδιαίτερο σχέδιο.

Τέμενος περιοχής Κικιδίου.
Εξωτερική όψη.

4.4. Στον Κάρδαμο

Ο Κάρδαμος του νομού Ροδόπης βρίσκεται στην οροσειρά της Ροδόπης δίπλα στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα σε υψόμετρο 800μ από την στάθμη της θάλασσας. Κατοικείται μόνο από τούρκους οι λεγόμενοι "Πομάκοι". Οι Πομάκοι ήταν χριστιανοί ορθόδοξοι τους οποίους επί τουρκοκρατίας τους εξισλάμισαν με την βία.

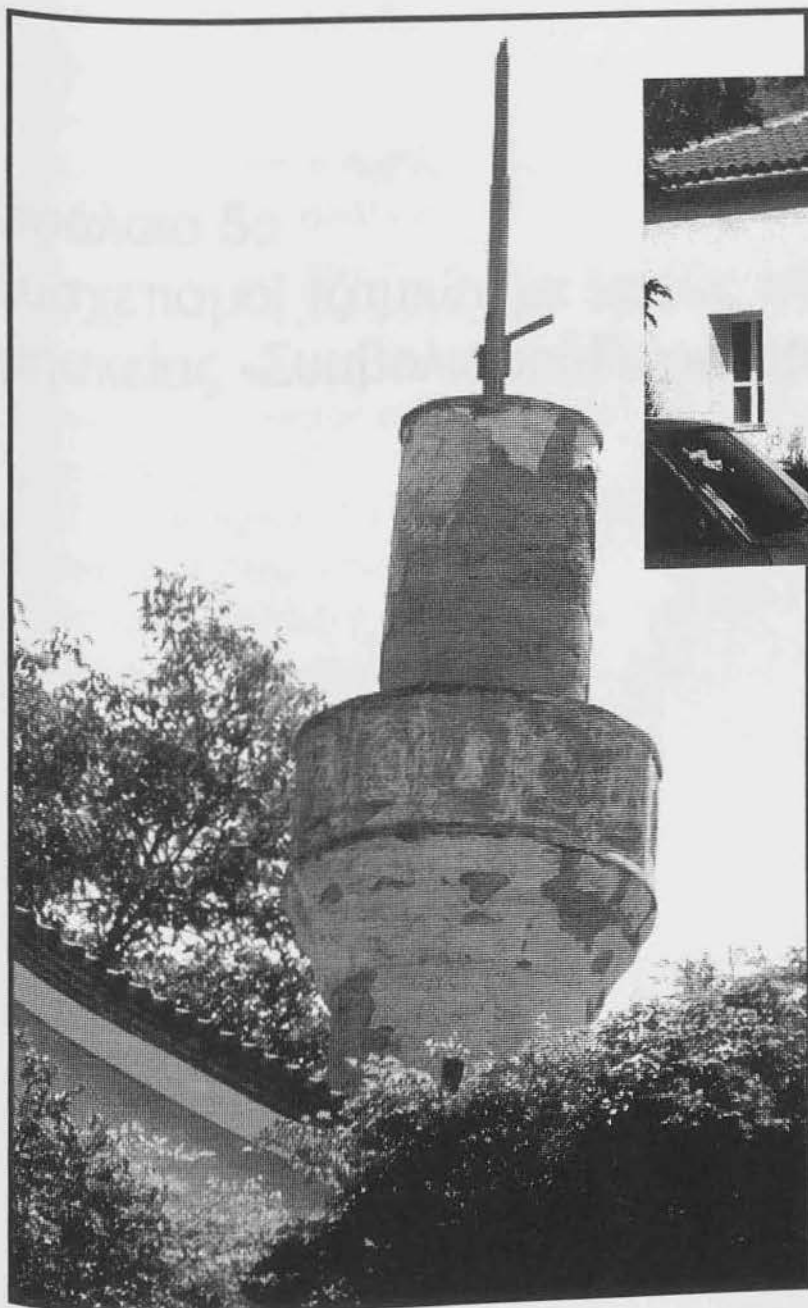
Το τζαμί που υπάρχει στον Κάρδαμο βρίσκεται μέσα στην φύση (εικόνα), κτισμένο επί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και ανακαινισμένο εν μέρη. Ο τύπος του είναι απλός ορθογώνιος χωρίς τρούλο μονώροφο, με τοξωτά παράθυρα βιτρω. Ο μιναρές του με έναν τεφίρέ και με αξιόλογο σχέδιο. Το εσωτερικό του λιτό με τα απαραίτητα χαλιά για την προσευχή των πιστών, χωρίς το μπαλκονάκι του γυναικωνίτη και χωρίς ιδιαίτερους πολυελαίους.

Τέμενος περιοχής Καρδάμου.
Εξωτερική όψη.

4.5. Στη Σαρακηνή

Η Σαρακηνή του νομού Ροδόπης βρίσκεται επίσης στην οροσειρά της Ροδόπης κοντά στο Κάρδαμο, δίπλα στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα και σε υψόμετρο 800μ. Το χωριό Σαρακηνή κατοικείται επίσης μόνο από Πομάκους και θεωρείται ότι ιδρύθηκε παλιότερα από τον Κάρδαμο. Το μοναδικό τζαμί που υπάρχει στο χωριό ανακατασκευασμένο εν μέρη με τον μιναρέ του ημιτελή χωρίς τον τελικό του κώνο, με έναν τεφινέ (μπαλκονάκι) με ωραίο ανάγλυφο πάνω του (εικ.). Ο τύπος του τεμένους και εδώ απλός ορθογώνιος χωρίς τρούλο, μονώροφο, χωρίς τοξωτά παράθυρα βιτρω. Το εσωτερικό του απλό με τα αναγκαία χαλιά και με κάποιες παλιές αραβικές γραφές που υπήρχαν πριν την ανακατασκευή του.¹⁸

Τέμενος περιοχής Σαρακηνής.
Εξωτερική όψη.

Κεφάλαιο 5ο

“Συσχετισμοί τζαμιών με ναούς της ορθόδοξης θρησκείας -Συμβολισμοί-Παρατηρήσεις”

Κατά την μελέτη των τζαμιών τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό παρατηρήθηκαν πολλές ομοιότητες με τους ορθόδοξους ναούς. Ο παραπάνω συσχετισμός θεωρείται απόλυτα λογικός αφού ο πρώτος αρχιτέκτονας των τζαμιών ήταν Χριστιανός, Σινάν, και εργάστηκε με πρότυπο τις ελληνικές εκκλησίες και βέβαια την Αγία Σοφία.

Η τυπολογία των πρώτων τζαμιών αποτελείται από μία τετράγωνη αίθουσα. Αργότερα, τροποποιήθηκαν σε ορθογώνια αλλά όχι όπως η βασιλική εκκλησία των ορθοδόξων (κατά μήκος η μεγάλη πλευρά αλλά στα τζαμιά κατά πλάτος). Έπειτα, προστέθηκε ο τρούλος, στοιχείο της ορθόδοξης εκκλησίας και τα τοξωτά παράθυρα βιτρω μικρότερου μεγέθους σε σχέση με τις ορθόδοξες εκκλησίες. Ο μιναρές εξυπηρετεί στο κάλεσμα των πιστών μουσουλμάνων όπως και το καμπαναριό για τους ορθοδόξους.

Στο εσωτερικό του τεμένους, ο χώρος που ανεβαίνει ο χότζας για την προσευχή (μιμπέρ) είναι ανάλογος με τον θρόνο του Μητροπολίτη και του Πατριάρχη, ψηλό μαρμάρινο κάθισμα, που βρίσκεται στις εκκλησίες. Ομοιότητα επίσης παρουσιάζουν τα δύο "ιερά". Στο βάθος του κτίσματος, το "ιερό" για τους χριστιανούς χωρίζεται με τέμπλο, ενώ το "ναμάζ" για τους μουσουλμάνους είναι ένας ενιαίος χώρος με το υπόλοιπο τέμενος. Και στους δύο ιερούς χώρους υπάρχει ο γυναικωνίτης, χειροποίητα χαλιά, και μεγαλοπρεπείς πολυελαίους.

Αξιοσημείωτη διαφορά των δύο ιερών είναι η εσωτερική διακόσμηση, τα κεριά και μανουάλια. Όπως αναφέρει το Κοράνι, απαγορεύεται η απεικόνιση κάθε είδους ανθρώπινης μορφής, ζώου, πτηνού και φυτού. Αυτό μπορεί να συμβαίνει και γιατί δεν πιστεύουν σε αγίους και προφήτες πλην του Μωάμεθ. Σε αντίθεση με τις ορθόδοξες εκκλησίες.

Παρατηρείται ότι κατά την ανακατασκευή των τζαμιών ο τύπος που ακολουθείται είναι πολύ λιτός. Αποφεύγονται οι έντονες παρεμβάσεις και η διατήρηση των παλιών στοιχείων όπως είναι τα ξύλινα κουφώματα αλλά προτιμάται η αντικατάστασή τους με σύγχρονα, αλουμινίου.

Επιπλέον, η μελέτη περιλαμβάνει και την ανάλυση της επίδρασης των τεχνολογικών αλλαγών στην αγορά εργασίας, στην κοινωνία και στην οικονομία. Η μελέτη αυτή αποτελεί ένα σημαντικό βήμα στην κατεύθυνση της βελτιστοποίησης της ποιότητας της ζωής των πολιτών.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

- Ανάλυση της επίδρασης των τεχνολογικών αλλαγών στην αγορά εργασίας.
- Ανάλυση της επίδρασης των τεχνολογικών αλλαγών στην κοινωνία.
- Ανάλυση της επίδρασης των τεχνολογικών αλλαγών στην οικονομία.
- Ανάλυση της επίδρασης των τεχνολογικών αλλαγών στην ποιότητα της ζωής.
- Ανάλυση της επίδρασης των τεχνολογικών αλλαγών στην περιβάλλον.
- Ανάλυση της επίδρασης των τεχνολογικών αλλαγών στην υγεία.
- Ανάλυση της επίδρασης των τεχνολογικών αλλαγών στην εκπαίδευση.
- Ανάλυση της επίδρασης των τεχνολογικών αλλαγών στην πολιτική.
- Ανάλυση της επίδρασης των τεχνολογικών αλλαγών στην κουλτούρα.
- Ανάλυση της επίδρασης των τεχνολογικών αλλαγών στην αειμωσία.

Κεφάλαιο 6ο

“Αρχιτεκτονική Μελέτη Τζαμιού του οικισμού Πελεκητής”

Στην συνέχεια παρουσιάζονται αρχιτεκτονικά σχέδια (όψεις, τομές και τεχνική περιγραφή του έργου) του τελευταίου ανεγειρόμενου τζαμιού του νομού Ροδόπης στον οικισμό Πελεκητής. Αρχιτεκτονική μελέτη του Κομοτηναίου Αρχιτέκτονα μηχανικού Σωτηρίου Κ. Ράντου.

ΤΕΧΝΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΕΡΓΟΥ

1. Θέση και περιγραφή οικοπέδου: οικισμός Πάτερμα
2. Τρόπος κατασκευής και υλικά βασικών εργασιών
Θεμελίωση: ελαφρά σπλισμένο σκυρόδεμα
Φέρουσα κατασκευή: οπτοπλινθοδομή μπατική
Εξωτερικοί τοίχοι: οπτοπλινθοδομή μπατική
Εσωτερικοί τοίχοι: οπτοπλινθοδομή δρομική
Επικάλυψη οικοδομής: κεραμοσκεπή
Φέρουσα κατασκευή δαπέδων: άοπλο σκυρόδεμα
Επίστρωση δαπέδων: Τσιμεντοκονίαμα
Κουφώματα εξωτερικά: Αλουμίνιο
Κουφώματα εσωτερικά: Αλουμίνιο
Επιχρίσματα: ασβεστοκονίαμα τριπτό
Επίστρωση ποδιών: μάρμαρο
Χρωματισμοί: υδροχρωματισμοί

Βιβλιογραφικές σημειώσεις

Κεφάλαιο 2ο

¹ Κοράνι, εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα 1980, σελ. 11-12

² Εγκυκλοπαίδεια "Ήλιος", σελ 834-835

Κοράνι, ο.π., σελ.128

³ Συνέντευξη του Μουφτή Χαφούζ Αππουλά στην δημοσιογράφο Μελαχρινή Μαρτίδου για την τοπική εφημερίδα "Χρόνος", την Τετάρτη 6-8-2003, σελ 5.

Προσωπική συνέντευξη του Μουφτή Χαφούζ Αππουλά.

Κεφάλαιο 3ο

⁴ Εγκυκλοπαίδεια "Ήλιος", ο.π., σελ.658

⁵ Εγκυκλοπαίδεια "Ήλιος", ο.π., σελ.843

⁶ Μπούρας Χαράλαμπος, "Μαθήματα ιστορίας της αρχιτεκτονικής", 2^{ος} τόμος, Ε.Μ.Π, Αθήνα 1998, σελ. 326-327

Εγκυκλοπαίδεια "Ήλιος", ο.π., σελ.844

⁷ Μπούρας Χαράλαμπος, ο.π., σελ. 324-325

Εγκυκλοπαίδεια "Ήλιος", ο.π., σελ.844

⁸ Μπούρας Χαράλαμπος, ο.π., σελ. 328-329

Εγκυκλοπαίδεια "Ήλιος", ο.π., σελ.845

⁹ Μπούρας Χαράλαμπος, ο.π., σελ. 329

¹⁰ Μπούρας Χαράλαμπος, ο.π., σελ. 331

¹¹ Εγκυκλοπαίδεια "Ήλιος", ο.π., σελ. 830-831

¹² Μπούρας Χαράλαμπος, ο.π., σελ. 332

¹³ Εγκυκλοπαίδεια "Ήλιος", ο.π., σελ.844

¹⁴ Μπούρας Χαράλαμπος, ο.π., σελ. 333

¹⁵ Μπούρας Χαράλαμπος, ο.π., σελ. 333-334

Χρήση Internet: Εύρεση άρθρου "ημερίδας του συλλόγου αλληλεγγύης πολιτών Βορείου Έβρου", Χρήστος Κηπουρός, στις 18-10-2003, Θράκη 2003, σελ. 4-5.

Κεφάλαιο 4ο

¹⁶ Συνέντευξη του Μουφτή Χαφούζ Αππουλά στην δημοσιογράφο Μελαχρινή Μαρτίδου για την τοπική εφημερίδα "Χρόνος", την Τετάρτη 6-8-2003, σελ 5.

Έκδοση του Νομαρχιακού Διαμερίσματος Ροδόπης, Κομοτηνή 1998, (κείμενα: Βίκυ Τριανταφυλλιά), "Ροδόπη, η γη των θρύλων". σελ. 66-67.

¹⁷ Έκδοση του Νομαρχιακού Διαμερίσματος Ροδόπης, Κομοτηνή 2000, "ΘΡΑΚΗ 2000", σελ. 130-132.

¹⁸ Προσωπική συνέντευξη του Μουφτή Χαφούζ Αππουλά.

92/96

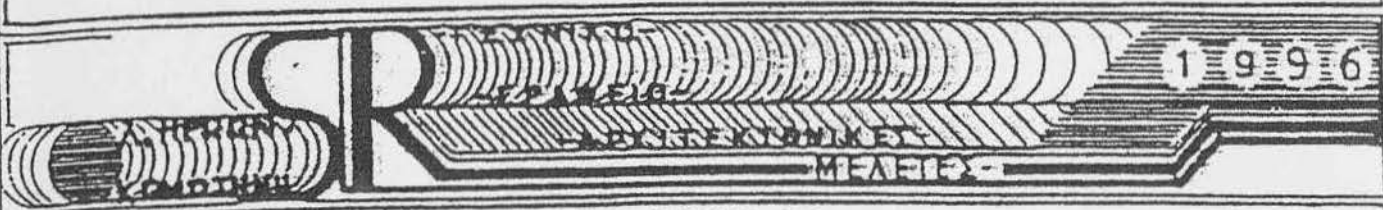
ΕΡΓΟ: ΑΝΕΓΕΡΣΗ ΙΕΡΟΥ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΓΚΛΙΝΕΤΑΙ
ΚΟΜΟΤΗΝΗ 16.5.96
ΣΦΡΑΓΙΣΤΑΣ

ΕΡΓΟΔΟΤΗΣ:

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΙΕΡΟΥ ΤΕΜΕΝΟΥΣ "ΠΕΛΕΚΗΤΗΣ",
Δ. Κωνσταντίνου
Αντ. Κοροβάρη 8'

ΘΕΣΗ: ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΠΕΛΕΚΗΤΗΣ Ν. ΡΟΔΟΠΗΣ

ΜΕΛΕΤΗΤΗΣ:

ΣΩΤΗΡΙΟΣ Κ. ΡΑΝΤΟΣ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ

ΘΕΜΑ ΣΧΕΔΙΟΥ:

ΟΨΕΙΣ - ΤΟΜΕΣ
W.C. & ΦΙΑΛΗΣ ΝΕΡΟΥ

ΑΡΙΘΜΟΣ
ΣΧΕΔΙΟΥ

A10

ΚΛΙΜΑΚΑ:

1:50

ΧΡΟΝΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ:

ΜΑΪΟΣ 1996

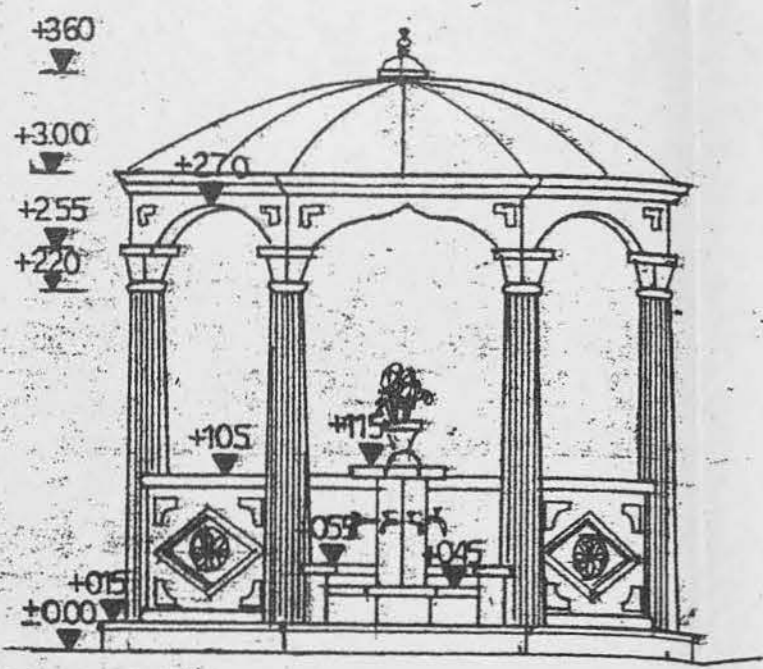
ΥΠΟΓΡΑΦΗ:

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ
ΠΟΛΕΟΔ. ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ Ν. ΡΟΔΟΠΗΣ
Κομοτηνή 22 Μαΐου 1996
Ο Επί του ελέγχου Διχ. αδειών

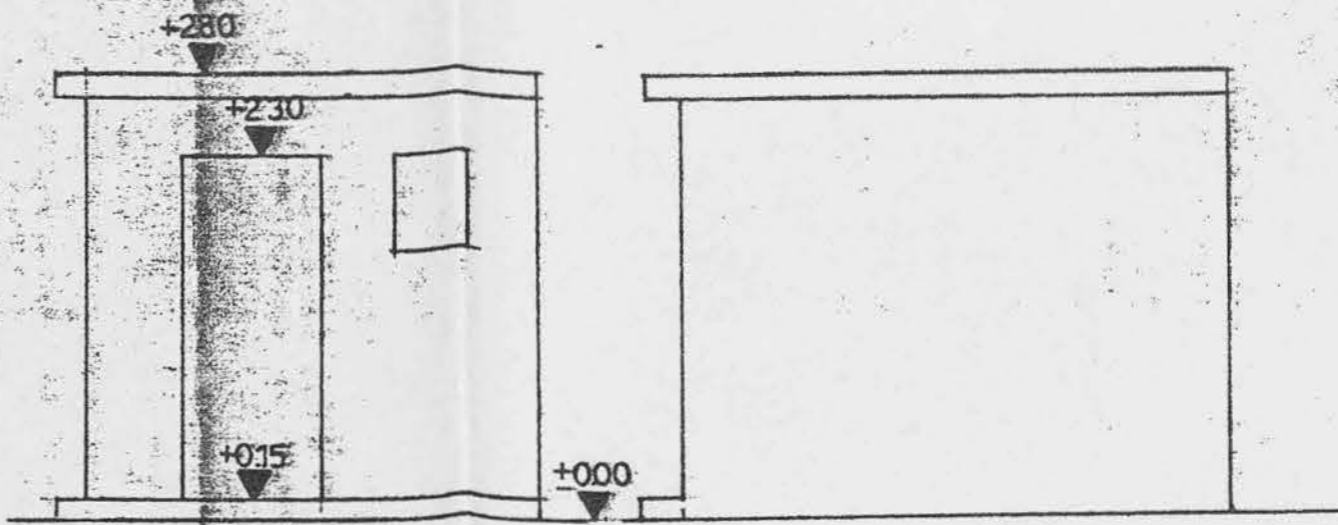
ΠΑΤΡΑΔΗ ΣΩΚΡΑΤΗΣ
Λοχίαρχος Μηχανικός με Α' βαθμ.

ΣΦΡΑΓΙΔΑ:

ΣΩΤΗΡΙΟΣ Κ. ΡΑΝΤΟΣ
ΔΙΠΛΩΜ. ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ ΤΟΡΙΝΟ
Α.Μ. ΤΕΕ 45145 - ΑΟΜ. 91340100
Λ. ΗΡΩΩΝ 7 ΚΟΜΟΤΗΝΗ Τ.Κ. 51722

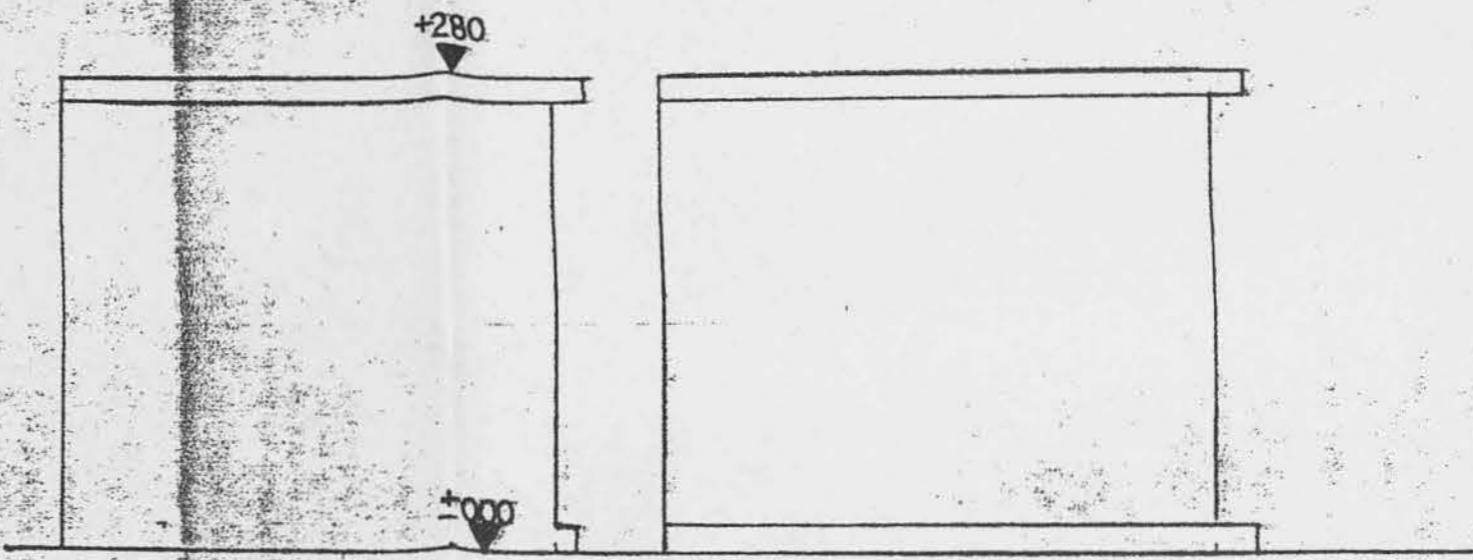

ΟΨΗ
ΦΙΛΛΗ

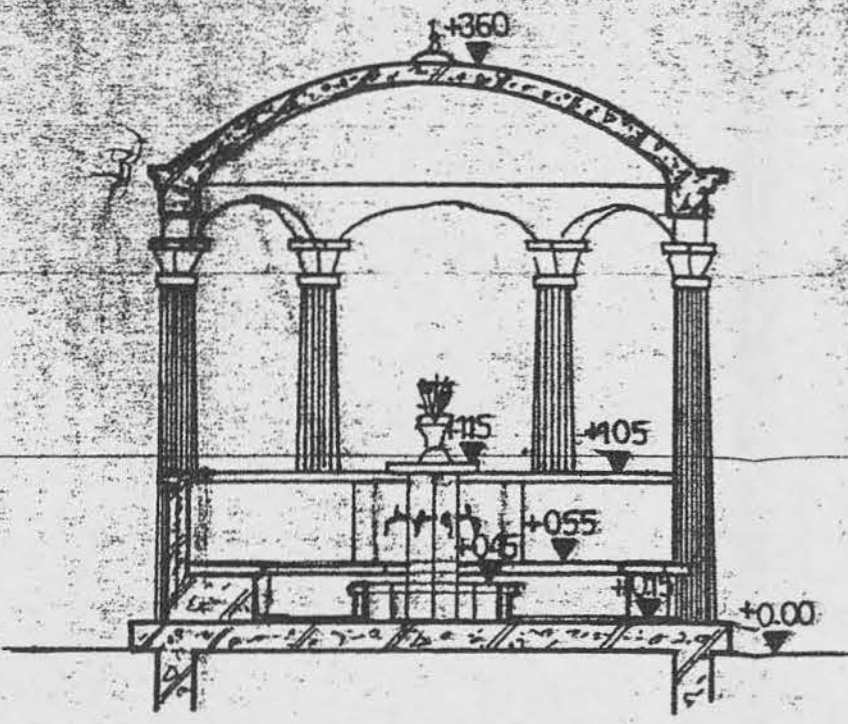
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΟΨΗ

ΒΟΡΕΙΑ ΟΨΗ

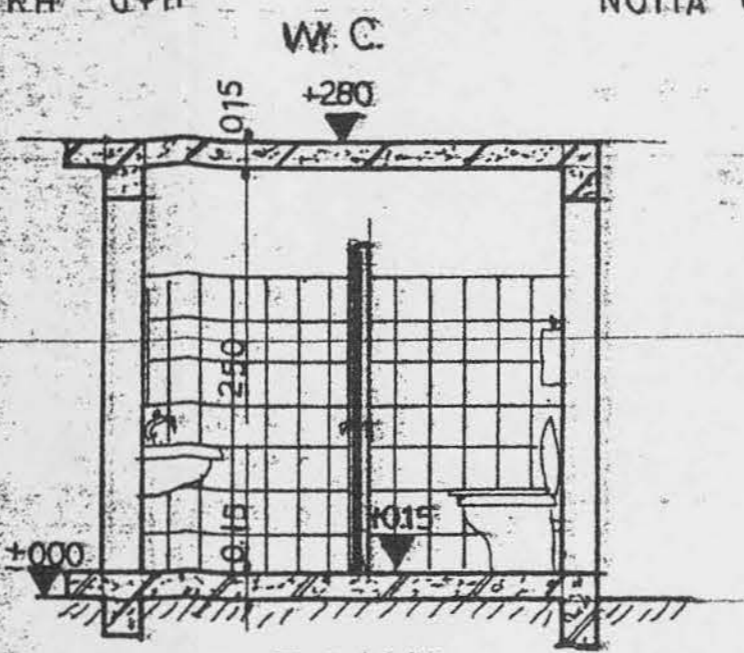

ΔΥΤΙΚΗ ΟΨΗ

ΝΟΤΙΑ ΟΨΗ

ΤΟΜΗ

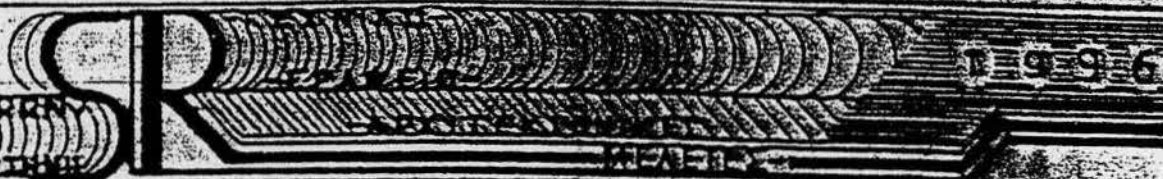
ΤΟΜΗ

ΕΡΓΟ: ΑΝΕΓΕΡΣΗ ΓΕΡΟΥ ΤΕΜΕΝΟΥΣ

ΕΡΓΟΔΟΤΗΣ

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΕΡΟΥ ΤΕΜΕΝΟΥΣ "ΠΕΛΕΚΗΤΗ"

ΘΕΣΗ: ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΠΕΛΕΚΗΤΗΣ Ν. ΡΟΔΟΠΗΣ

ΜΕΛΕΤΗΤΗΣ

ΣΩΤΗΡΙΟΣ Κ. ΡΑΝΤΟΣ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ

ΘΕΜΑ ΣΧΕΔΙΟΥ:

ΚΑΤΟΨΗ ΓΕΟΓΕΙΟΥ

ΕΠΙΜΟΡΦ
ΣΧΕΔΙΟΥ

A4

ΚΑΙΜΑΚΑ:

T-50

ΧΡΟΝΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ:

ΜΑΙΟΣ

1996

ΥΠΟΓΡΑΦΗ:

Τ^ο 1^η ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ
Π^ο 1 ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ Ν^ο 1307/82
Κομοτηνή 22 ΜΑΙ 1996
Ε.Λ. του υπεύθου αγκ. αδελφών

ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗΣ
Αρχιτέκτων Μηχανικός με Α' βεδ.

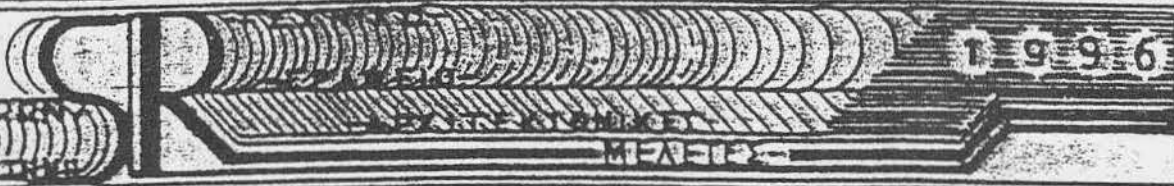
ΣΦΡΑΓΙΔΑ

ΣΩΤΗΡΙΟΣ Κ. ΡΑΝΤΟΣ
ΔΙΠΛΩΜ. ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ ΤΟΡΟΝΟΥ
Α.Μ. ΤΕΕ 45145 - ΑΟΜ. 01048290
Λ. ΗΡΩΩΝ 7 ΚΟΜΟΤΗΝΗ ΤΗΛ. 31722

ΕΡΓΟΔΟΤΗΣ

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΙΕΡΟΥ ΤΕΜΕΝΟΥΣ "ΠΕΛΕΚΗΤΗ"

ΘΕΣΗ: ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΠΕΛΕΚΗΤΗΣ Ν. ΡΟΔΟΠΗΣ

ΜΕΛΕΤΗΤΗΣ

ΣΩΤΗΡΙΟΣ Κ. ΡΑΝΤΟΣ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ

ΘΕΜΑ ΣΧΕΔΙΟΥ:

ΚΑΤΟΨΗ Α' ΟΡΟΦΟΥ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ

A5

ΚΛΙΜΑΚΑ:

1:50

ΧΡΟΝΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ:

ΜΑΓΟΣ

1996

ΥΠΟΓΡΑΦΗ:

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ Ν. ΡΟΔΟΠΗΣ
Κομοτηνή Μαΐ 1996
Ο Ελεγκτής του έργου οικ. αδειών

ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗΣ
Αρχιτέκτων Μηχανικός με Α' βαθ.

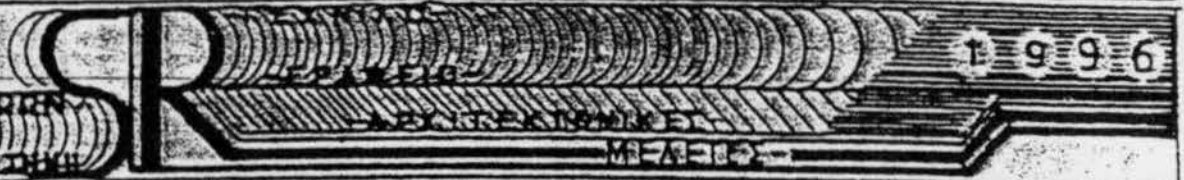
ΣΦΡΑΓΙΔΑ

ΣΩΤΗΡΙΟΣ Κ. ΡΑΝΤΟΣ
ΔΙΠΛΩΜ. ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ ΤΟΡΙΝΟΥ
Α.Μ. ΤΕΕ 45145 - ΑΦΜ. 41548290
Λ. ΗΡΩΩΝ 7 ΚΟΜΟΤΗΝΗ ΤΗΛ. 31722

ΕΡΓΟΔΟΤΗΣ

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΙΕΡΟΥ ΤΕΜΕΝΟΥΣ "ΠΕΛΕΚΗΤΗ",

ΘΕΣΗ: ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΠΕΛΕΚΗΤΗΣ Ν. ΡΟΔΩΠΗΣ

ΜΕΛΕΤΗΤΗΣ

ΣΩΤΗΡΙΟΣ Κ. ΡΑΝΤΟΣ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ

ΘΕΜΑ ΣΧΕΔΙΟΥ:

ΚΑΤΟΨΗ ΣΤΕΓΗΣ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ

A7

ΚΑΙΜΑΚΑ:

Ε 50

ΧΡΟΝΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ:

ΜΑΙΟΣ

1996

ΥΠΟΓΡΑΦΗ:

ΤΥ Α ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ
ΠΣ ΦΑΡΜΟΓΩΝ Ν. ΡΟΔΩΠΗΣ
Κορονηή 2.2 ΜΑΙ 1996
Ε... του ελέγχου οικ. αδειών

ΠΑ ΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗΣ
Αρχιτέκτων Μηχανικός με Α' βαθ.

ΣΦΡΑΓΙΔΑ

ΣΩΤΗΡΙΟΣ Κ. ΡΑΝΤΟΣ
ΔΙΠΛΩΜ. ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ ΤΟΡΙΝΟΥ
Α.Μ. ΤΕΕ 45145 - ΑΦΜ. 41548290
Λ. ΠΡΩΩΝ 7 ΚΟΜΟΤΗΝΗ ΤΣΑ 51722

ΕΡΓΟ: ΑΝΕΓΕΡΣΗ ΙΕΡΟΥ ΤΕΜΕΝΟΥ

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ
ΠΟΛΕΩΣ Ν. ΡΟΔΩΠΗΣ
ΕΓΚΡΙΝΕΤΑΙ
ΚΟΜΟΤΗΝΗ 16/5/96
ΟΡΘΟΓΡΑΦΟΣ
Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

ΕΡΓΟΔΟΤΗΣ:
ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΙΕΡΟΥ ΤΕΜΕΝΟΥ

Παπαδημητρίου Σωκράτης
Αρχιτέκτων Μηχανικός με Α' βαθμό
"ΠΕΛΕΚΗΤΗΣ Ν. ΡΟΔΩΠΗΣ"

ΘΕΣΗ: ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΠΕΛΕΚΗΤΗΣ Ν. ΡΟΔΩΠΗΣ

ΜΕΛΕΤΗΤΗΣ:

ΣΩΤΗΡΙΟΣ Κ. ΡΑΝΤΟΣ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ

ΘΕΜΑ ΣΧΕΔΙΟΥ:

ΒΟΡΕΙΑ & ΔΥΤΙΚΗ ΟΨΗ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ

A8

ΚΑΙΜΑΚΑ:

1:50

ΧΡΟΝΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ:

ΜΑΪΟΣ

1996

ΥΠΟΓΡΑΦΗ:

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ
ΠΟΛΕΩΣ ΕΦΑΡΜΟΣΕΩΣ Ν. ΡΟΔΩΠΗΣ
Κομοτηνή 16/5/1996
Ο Ελεγκτής του ελέγχου οικ. αδειών

ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗΣ
Αρχιτέκτων Μηχανικός με Α' βαθμό

ΣΦΡΑΓΙΔΑ:

ΣΩΤΗΡΙΟΣ Κ. ΡΑΝΤΟΣ
ΔΙΠΛΩΜ. ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ ΤΟΡΙΝΗΣ
Α.Μ. ΤΕΕ 45145 - ΑΦΜ. 41548
Α. ΗΡΩΩΝ 7 ΚΟΜΟΤΗΝΗ ΤΗΛ. 31722

02/96

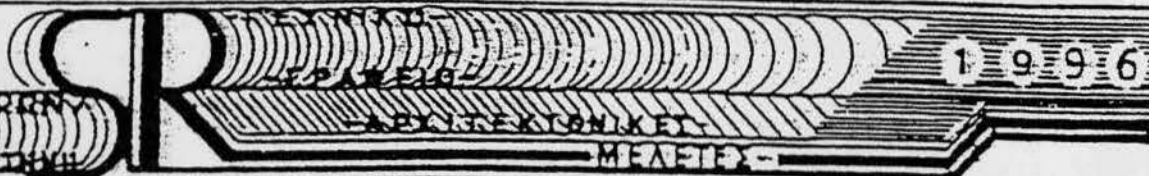
ΕΡΓΟΔΟΤΗΣ:

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΙΕΡΟΥ ΤΕΜΕΝΟΥΣ "ΠΕΛΕΚΗΤΗΣ" Παναθηναίου Σωκράτης

© ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

Δ. Γιαννοπούλου
Επ. Κομοτηνής

ΘΕΣΗ: ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΠΕΛΕΚΗΤΗΣ - Ν. ΡΟΔΟΠΗΣ

ΜΕΛΕΤΗΤΗΣ:

ΣΩΤΗΡΙΟΣ Κ. ΡΑΝΤΟΣ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ

ΘΕΜΑ ΣΧΕΔΙΟΥ:

ΝΟΤΙΑ & ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΟΨΗ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ

A9

ΚΑΙΜΑΚΑ:

1:50

ΧΡΟΝΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ:

ΜΑΪΟΣ

1996

ΥΠΟΓΡΑΦΗ:

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ
ΠΟΛΕΟΔ. ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ Ν. ΡΟΔΟΠΗΣ
Κομοτηνή 22 ΜΑΙ 1996
Ο Επιτ. του ελέγχου οικ. αδειών

ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗΣ
Αρχιτέκτων Μηχανικός με Α' βαθ.

ΣΦΡΑΓΙΔΑ:

ΣΩΤΗΡΙΟΣ Κ. ΡΑΝΤΟΣ
ΔΙΠΛΩΜ. ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ ΤΟΡΙΝ
Α.Μ. ΤΕΕ 45145 - ΑΦΜ. 41548
ΛΗΡΩΝ 7 ΚΟΜΟΤΗΝΗ ΤΗΛ. 31722

92/96

ΕΡΓΟ: ΑΝΕΓΕΡΣΗ ΙΕΡΟΥ

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ
ΠΟΛΕΟΔ. ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ Ν. ΡΟΔΩΠΗΣ
ΚΟΜΟΤΗΝΗ 16.5.96
Σ. ΣΦΑΚΛΟΣ Γ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

ΕΡΓΟΔΟΤΗΣ:

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΙΕΡΟΥ ΤΕΜΕΝΟΥΣ "ΠΕΛΕΚΗΤΗΣ"

Δ. Κωνσταντίνου
Καμ. Κομοτηνής 8'

ΘΕΣΗ: ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΠΕΛΕΚΗΤΗΣ Ν. ΡΟΔΩΠΗΣ

ΜΕΛΕΤΗΤΗΣ:

ΣΩΤΗΡΙΟΣ Κ. ΡΑΝΤΟΣ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ

ΘΕΜΑ ΣΧΕΔΙΟΥ:

ΟΨΕΙΣ - ΤΟΜΕΣ
W.C. & ΦΙΑΛΗΣ ΝΕΡΟΥ

ΑΡΙΘΜΟΣ
ΣΧΕΔΙΟΥ

A10

ΚΑΙΜΑΚΑ:

1:50

ΧΡΟΝΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ:

ΜΑΪΟΣ 1996

ΥΠΟΓΡΑΦΗ:

ΣΦΡΑΓΙΔΑ:

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ
ΠΟΛΕΟΔ. ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ Ν. ΡΟΔΩΠΗΣ
Κομοτηνή 22 Μαΐου 1996
Ο Ελε. του ελέγχου οικ. αδειών

ΣΩΤΗΡΙΟΣ Κ. ΡΑΝΤΟΣ
ΔΙΠΛΩΜ. ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ ΤΟΡΙΝ
Α.Μ. ΤΕΕ 45145 - ΑΟΜ. 91340100
Λ. ΗΡΩΩΝ 7 ΚΟΜΟΤΗΝΗ Τ.Κ. 51722

ΠΑΤΑΔΗΝΤΡΙΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗΣ
Αρχιτέκτων Μηχανικός με Α' βαθμ.

ΕΡΓΟΔΟΤΗΣ:

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΙΕΡΟΥ ΤΕΜΕΝΟΥΣ "ΠΕΛΕΚΗΤΗ"

ΘΕΣΗ: ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΠΕΛΕΚΗΤΗΣ Ν. ΡΟΔΟΠΗΣ

ΜΕΛΕΤΗΤΗΣ:

ΣΩΤΗΡΙΟΣ Κ. ΡΑΝΤΟΣ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ

ΘΕΜΑ ΣΧΕΔΙΟΥ:

ΤΟΜΕΣ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ

A_{1r}

ΚΛΙΜΑΚΑ:

1:50

ΧΡΟΝΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ:

ΜΑΪΟΣ

1996

ΥΠΟΓΡΑΦΗ:

ΣΦΡΑΓΙΔΑ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ
 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ Ν. ΡΟΔΟΠΗΣ
 Κομοτηνή 27 ΜΑΪ 1996
 Ο Ελεγκτής του έργου ογκ. αδειών

ΠΑΥΛΟΣ Κ. ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗΣ
 Αρχιτέκτων Μηχανικός με Α' βαθ.

ΣΩΤΗΡΙΟΣ Κ. ΡΑΝΤΟΣ
 ΔΙΠΛΩΜ. ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ
 ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
 ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ ΤΟΡΙΝΟΥ
 Τ.Κ. 45145 - ΑΟΜ. 41000 00
 ΤΗΛ. 0437 7 ΚΟΜΟΤΗΝΗ ΤΗΛ. 04722